

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2012-2013

26 SEPTEMBRE 2013

Projet de loi portant assentiment aux Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés à Kampala le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome

SOMMAIRE

	Pages
Exposé des motifs	2
Projet de loi	32
Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression	33
Avant-projet	36
Avis du Conseil d'État	37

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2012-2013

26 SEPTEMBER 2013

Wetsontwerp houdende instemming met de Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome

INHOUD

	Blz.
Memorie van Toelichting	2
Wetsontwerp	32
Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie.	33
Voorontwerp	36
Advies van de Raad van State	37

EXPOSÉ DES MOTIFS

1. COMMENTAIRES GÉNÉRAUX

1. Introduction

1. Le gouvernement a l'honneur de soumettre à votre assentiment les amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale (ci-après « le Statut de Rome »), relatifs au crime d'agression, adoptés lors de la Conférence de révision du Statut de Rome qui s'est tenue à Kampala du 31 mai au 11 juin 2010. Il s'agit du second amendement au Statut de Rome.

2. Ces amendements relatifs au crime d'agression ont été adoptés par consensus lors de la première Conférence de révision du Statut de Rome, le 11 juin 2010. Le Japon et la France ont formulé une déclaration par laquelle ils ne se joignaient pas au consensus sans pour autant s'y opposer (RC/11, annexe VII).

3. L'adoption des amendements relatifs au crime d'agression par la Conférence de révision marque la fin d'un processus entamé dans la foulée de la Conférence diplomatique ayant mené à l'adoption du Statut de Rome, le 17 juillet 1998.

4. Dans un premier temps, un bref exposé historique permettra de mettre en perspective l'adoption des amendements relatifs au crime d'agression (2). Cet exposé historique retracera le travail effectué sur le crime d'agression au sein des Nations unies depuis la Seconde Guerre mondiale (2.1.), au regard des avancées que représentent les procès de Nuremberg et Tokyo (2.1.1.) ainsi que les textes adoptés successivement par l'Organisation des Nations unies (2.1.2.). Les différentes phases ayant mené à l'adoption de la définition du crime d'agression par l'Assemblée des États Parties au Statut de Rome seront ensuite exposées, à commencer par la Conférence diplomatique des plénipotentiaires sur la Cour pénale internationale ayant adopté le Statut de Rome en 1998 (2.2.), suivie par le Groupe de travail spécial de l'Assemblée des États Parties sur le crime d'agression (2.3.) et, enfin, les débats lors de la huitième session de cette Assemblée (2.4.), au cours de laquelle la proposition d'amendements au Statut de Rome relative au crime d'agression a été transférée à la Conférence de révision dudit Statut à Kampala, lors de laquelle ils furent adoptés (2.5.).

MEMORIE VAN TOELICHTING

1. ALGEMENE OPMERKINGEN

1. Inleiding

1. De regering heeft de eer u de amendementen bij het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafgerechtshof (hierna « Statuut van Rome ») betreffende de misdaad van agressie, goedgekeurd tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome te Kampala, van 31 mei 2010 tot 11 juni 2010, ter goedkeuring voor te leggen. Het gaat om het tweede amendement bij het Statuut van Rome.

2. Deze amendementen betreffende de misdaad van agressie werden op 11 juni 2010 bij consensus goedgekeurd tijdens de eerste Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome. Frankrijk en Japan hebben een verklaring afgelegd waardoor zij zich niet bij de consensus voegden, zonder zich evenwel ertegen te verzetten (RC/11, bijlage VII).

3. De goedkeuring van de amendementen betreffende de misdaad van agressie door de Herzieningsconferentie is het einde van een proces dat van start ging onmiddellijk na de Diplomatieke Conferentie die heeft geleid tot de goedkeuring van het Statuut van Rome op 17 juli 1998.

4. In eerste instantie zal de goedkeuring van de amendementen betreffende de misdaad van agressie in een beknopte historische context geplaatst worden (2). Die historische toelichting geeft een overzicht van de werkzaamheden betreffende de misdaad van agressie die sinds de Tweede Wereldoorlog zijn verricht in het kader van de Verenigde Naties (2.1.), gelet op de vorderingen geboekt tijdens de processen van Neurenberg en Tokio (2.1.1.) en de teksten die de Verenigde Naties achtereenvolgens hebben goedgekeurd (2.1.2.). Vervolgens wordt stilgestaan bij de verschillende fasen die hebben geleid tot het goedkeuren van de definitie van de misdaad van agressie door de Vergadering van Staten die partij zijn bij het Statuut van Rome, te beginnen bij de Diplomatieke Conferentie van Gevolmachtigden over het Internationaal Strafgerechtshof die het Statuut van Rome in 1998 heeft goedgekeurd (2.2.), gevolgd door de bijzondere werkgroep inzake de misdaad van agressie van de Vergadering van de Staten die partij zijn (2.3.) en tot slot de debatten tijdens de achtste zitting van die Vergadering (2.4.) in de loop waarvan het voorstel tot wijziging van het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie werd doorverwezen naar de Herzieningsconferentie van het voornoemde Statuut te Kampala, waar de amendementen werden goedgekeurd (2.5.).

5. Dans un second temps, il sera procédé à un examen des articles de loi portant assentiment aux amendements relatifs au crime d'agression (3). À cet égard, les amendements relatifs au crime d'agression et les différentes composantes relatives à la définition de ce crime seront commentés successivement (3.1.). L'entrée en vigueur de ces amendements sera ensuite examinée (3.2.).

6. Enfin, il sera exposé que l'assentiment porté aux amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression ne fait pas obligation à la Belgique de modifier sa loi nationale (4.) et que la présente loi d'assentiment permettra la ratification, par la Belgique, de ces amendements (5.).

2. Historique

2.1. Travail sur le crime d'agression au sein des Nations unies depuis la Seconde Guerre mondiale

7. La question de la définition du crime d'agression est à l'agenda de la communauté internationale depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale.

2.1.1. Les procès de Nuremberg et de Tokyo

2.1.1.1. Nuremberg

8. Le Statut du Tribunal militaire international de Nuremberg (ci-après le « Tribunal de Nuremberg ») a été adopté à l'issue de la Seconde Guerre mondiale par l'Accord de Londres du 8 août 1945, signé par le Royaume-Uni, les États-Unis, la France et l'Union soviétique (Accord concernant la poursuite et le châtement des grands criminels de guerre des Puissances européennes de l'Axe, Nations unies, *Recueil des Traités*, vol. 82, p. 279). L'article 6, alinéa 1er, du Statut de celui-ci, annexé à l'Accord précité et dont il fait partie intégrante (Statut du Tribunal militaire international, Nations unies, *Recueil des Traités*, vol. 82, p. 285) dispose que le Tribunal de Nuremberg a été créé afin de juger toutes personnes qui, agissant pour le compte des pays européens de l'Axe, auront commis, individuellement ou à titre de membres d'organisations, des crimes soumis à la juridiction du Tribunal de Nuremberg, dont les crimes contre la paix. Ces crimes contre la paix sont définis sous l'alinéa 2, a), du même article comme « *la direction, la préparation, le déclenchement ou la poursuite d'une guerre d'agression, ou d'une guerre en violation des traités, assurances ou accords internationaux, ou la participation à un plan concerté ou à un complot pour l'accomplissement de l'un quelconque des actes qui précèdent* ».

5. In tweede instantie worden de wetsartikelen houdende goedkeuring van de amendementen betreffende de misdaad van agressie onderzocht (3). Achtereenvolgens worden de amendementen betreffende de misdaad van agressie en de verschillende bestanddelen van de definitie van die misdaad besproken (3.1.). Nadien wordt aandacht besteed aan de inwerkingtreding van die amendementen (3.2.).

6. Tot slot wordt toegelicht dat de instemming met de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie ons land niet verplicht om zijn wetgeving te wijzigen (4.) en dat België die amendementen kan bekrachtigen door deze instemmingswet (5.).

2. Voorgeschiedenis

2.1. Werkzaamheden inzake de misdaad van agressie in het kader van de Verenigde Naties sinds de Tweede Wereldoorlog

7. De kwestie van de definitie van de misdaad van agressie staat sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog op de agenda van de internationale gemeenschap.

2.1.1. Processen van Neurenberg en Tokio

2.1.1.1. Neurenberg

8. Het statuut van het Internationale Militaire Tribunaal van Neurenberg (hierna het « Neurenbergtribunaal ») werd goedgekeurd na het einde van de Tweede Wereldoorlog door het Verdrag van Londen van 8 augustus 1945, ondertekend door Frankrijk, de Sovjet-Unie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten (*Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis*, Verenigde Naties, *Treaty Series*, vol. 82, blz. 279). Conform artikel 6, eerste punt, van het statuut, als bijlage gevoegd bij het voornoemde verdrag, waarvan het integraal deel uitmaakt (*Charter of the International Military Tribunal*, *Treaty Series*, vol. 82, blz. 285) werd het Neurenbergtribunaal opgericht voor de berechting van alle personen die, handelend voor rekening van de Europese Asmogendheden, als individu of als lid van organisaties, misdaden hebben gepleegd die onder de rechtelijke bevoegdheid van het Neurenbergtribunaal vallen, waaronder de misdaden tegen de vrede. Deze misdaden tegen de vrede worden in het tweede punt, a), van hetzelfde artikel omschreven als « *het plannen, voorbereiden, beginnen, of voeren van een agressieoorlog, of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of garanties, of de deelname aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verwezenlijken van een van de voorgaande* ».

9. Dans son jugement, le Tribunal affirme que « [l]’inculpation selon laquelle les accusés auraient préparé et poursuivi des guerres d’agression est capitale. La guerre est un mal dont les conséquences ne se limitent pas aux seuls États belligérants, mais affectent le monde tout entier. Déclencher une guerre d’agression n’est donc pas seulement un crime d’ordre international : c’est le crime international suprême, ne différant des autres crimes de guerre que du fait qu’il les contient tous » (Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal militaire international, Nuremberg, 14 novembre 1945 — 1er octobre 1946, Jugement du 30 septembre — 1er octobre 1946 (ci-après « Jugement de Nuremberg »), *Documents Officiels*, Nuremberg, 1947, vol. 1, p. 16).

10. La rétroactivité des dispositions contenues dans le Statut du Tribunal de Nuremberg concernant la guerre d’agression a été discutée devant le Tribunal, qui a conclu que la guerre d’agression était un crime avant l’adoption du Statut, en vertu du Pacte Briand-Kellog de 1928 : « (...) la renonciation solennelle à la guerre comme instrument de politique nationale implique que la guerre ainsi prévue est, en Droit international, illégitime. Ceux qui la préparent ou la dirigent, déterminant par là ses inévitables et terribles conséquences, commettent un crime » (Jugement de Nuremberg, p. 50).

2.1.1.2. Les principes de Nuremberg

11. Dans sa résolution 177 (II) du 21 novembre 1947, l’Assemblée générale des Nations unies a chargé la Commission du droit international de « formuler les principes de droit international reconnus par le Statut de la Cour de Nuremberg et dans l’arrêt de cette Cour » (résolution AGNU 177 (II), alinéa a).

12. La Commission du droit international a formulé ces principes en ayant soin de préciser cependant que la tâche qui lui avait été confiée par l’Assemblée générale ne visait pas à porter un jugement sur ceux-ci en tant que principes du droit international, mais uniquement à les énoncer. Parmi les sept Principes ainsi retenus, peuvent être cités : le fait que tout auteur d’un crime de droit international est responsable de ce chef et passible de châtime (Principe 1er); l’absence d’influence sur la responsabilité en droit international de la non punition des crimes de droit international en droit interne (Principe 2); l’absence d’incidence de la qualité de chef d’État ou de gouvernement sur la responsabilité en droit international (Principe 3); la non exonération de la responsabilité, en droit international, en raison de l’ordre du gouvernement ou du supérieur hiérarchique, pour autant que l’auteur ait eu

9. Het tribunaal stelt in zijn vonnis dat « op de tenlastelegging dat de beschuldigten agressieoorlogen zouden hebben voorbereid en gevoerd, de doodstraf is gesteld. Oorlog is een kwaad dat niet alleen gevolgen heeft voor de oorlogvoerende staten, maar voor de hele wereld. Het ontketenen van een agressieoorlog is dan ook niet enkel een internationale misdaad : het is de zwaarste internationale misdaad die enkel verschilt van de andere oorlogsmisdaden wegens het feit dat het al die oorlogsmisdaden omvat (vrije vertaling) » (Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945 — 1 October 1946, Judgment of 30 September — 1 October 1946 (hierna « Neurenberg-vonnis »), *Official Documents*, Nuremberg, 1947, vol. 1, blz. 16).

10. De retroactiviteit van de bepalingen vervat in het statuut van het Neurenberg-tribunaal inzake de agressieoorlog werd besproken voor het tribunaal, dat besloot dat de agressieoorlog een misdaad was vóór de goedkeuring van het statuut, en dit krachtens het Briand-Kellog-pact van 1928 : « (...) het plechtig afzien van oorlog als een instrument van internationale politiek houdt in dat een aldus geplande oorlog onwettig is volgens het internationaal recht. Zij die een dergelijke oorlog voorbereiden of voeren en daardoor de onafwendbare en vreselijke gevolgen ervan teweegbrengen, begaan een misdaad (vrije vertaling) » (Neurenberg-vonnis, blz. 50).

2.1.1.2. Beginselen van Neurenberg

11. De algemene Vergadering van de Verenigde Naties heeft in haar resolutie 177 (II) van 21 november 1947 de Commissie voor Internationaal Recht met het volgende belast : « het formuleren van de beginselen van het internationale recht erkend door het statuut van het Neurenberg-tribunaal en in het arrest van dat tribunaal (vrije vertaling) » (AVVN resolutie 177 (II), lid a).

12. De Commissie voor Internationaal Recht heeft die beginselen geformuleerd maar daarbij evenwel benadrukt dat de taak die haar werd toevertrouwd door de algemene Vergadering niet beoogde daarover, als beginselen van het internationaal recht, een oordeel te vellen, maar enkel om deze te formuleren. De volgende van de zeven in aanmerking genomen beginselen kunnen worden vermeld : het feit dat elke dader van een internationaalrechtelijke misdaad daarvoor aansprakelijk is en kan worden gestraft (beginsel 1); de niet-bestrafing van de internationaalrechtelijke misdaden in het nationale recht heeft geen invloed op de aansprakelijkheid in het internationaal recht (beginsel 2); de hoedanigheid van staatshoofd of regeringsleider heeft geen invloed op de aansprakelijkheid in het internationaal recht (beginsel 3); de dader wordt in het internationaal recht niet ontheven van de

moralement la faculté de choisir (Principe 4) et l'énumération, comme crimes de droit international, des crimes contre la paix, crimes de guerre et crimes contre l'humanité (Principe 6). En particulier, les crimes contre la paix sont définis comme le fait de « [p]rojecter, préparer, déclencher ou poursuivre une guerre d'agression ou une guerre faite en violation de traités, accords et engagements internationaux » (Principe 6, a), i) et le fait de « [p]articiper à un plan concerté ou à un complot » pour l'accomplissement de l'un quelconque des actes pré-énumérés (Principe 6, a), ii) (« Rapport de la Commission du Droit international sur les travaux de sa deuxième session du 5 juin au 29 juillet 1950 », *Documents officiels* cinquième session, Supplément n° 12 (a/136), Nations unies, New-York, 1950, vol. II, pp. 12-16).

2.1.1.3. Tokyo

13. Le Tribunal militaire international pour l'Extrême-Orient (ci-après le « Tribunal de Tokyo ») a été créé le 19 janvier 1946, en vertu de la Déclaration de Potsdam du 26 juillet 1945, par Proclamation spéciale du commandant suprême des Puissances alliées, le Général Douglas MacArthur. L'approbation à son Statut (appelé « Charte ») a également été formulée par le général MacArthur, le 19 janvier 1946.

14. Le Tribunal de Tokyo avait pour compétence de juger, notamment, les auteurs de crimes contre la paix. Ces crimes sont définis comme étant la planification, la préparation, le déclenchement ou la conduite d'une guerre d'agression, déclarée ou non déclarée, ou d'une guerre en violation du droit international ou de traités, accords ou engagements internationaux ou la participation à un plan concerté ou un complot ayant pour but la perpétration de tels crimes (Charte du Tribunal militaire international pour l'Extrême-Orient, article 5). Il est à noter que le fait de définir les crimes contre la paix en relation avec une « guerre d'agression déclarée ou non déclarée » diverge de la formulation du Statut du Tribunal de Nuremberg. La Commission des Nations unies pour les crimes de guerre a cependant estimé que cette divergence était « purement verbale » et qu'il s'agit d'une « différence de technique juridique ». Elle conclut : « c'est précisément la non-pertinence d'une déclaration de guerre qui est la caractéristique principale du développement du droit international tel que formulé dans les deux statuts et établi par le jugement du Tribunal de Nuremberg. » Dès lors, cette divergence n'affecte pas « le fond du droit régissant la compétence du Tribunal pour l'Extrême-Orient par rapport à celle du Tribunal de Nuremberg s'agissant des crimes contre la paix » (Commission des Nations unies chargée des crimes de

aansprakelijkheid, wegens het bevel van de regering of van de meerdere, voor zover hij moreel het recht heeft om te kiezen (beginsel 4); en de opsomming van de misdaden tegen de vrede, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid als internationaalrechtelijke misdaden (beginsel 6). De misdaden tegen de vrede worden inzonderheid omschreven als « *het plannen, voorbereiden, ontketenen of voeren van een agressieoorlog of een oorlog in strijd met de internationale verdragen, akkoorden en verbintenissen (vrije vertaling)* » (beginsel 6, a), i) en als « *de deelname aan een gemeenschappelijk plan of aan een samenzwering (vrije vertaling)* », met het oogmerk een van de voornoemde handelingen te verwezenlijken (beginsel 6, a), ii) (« Report of the International Law Commission covering its Second Session, 5 June — 29 July 1950 », *Official documents*, Document A/1316, Verenigde Naties, New-York, 1950, vol. II, blz. 12-16).

2.1.1.3. Tokio

13. Het Internationale Militaire Tribunaal van het Verre Oosten (hierna het « Tokio-tribunaal ») werd op 19 januari 1946 opgericht krachtens de Verklaring van Potsdam van 26 juli 1945, door speciale proclamatie van de Opperste Bevelhebber in het Verre Oosten voor de Geallieerden Machten, generaal Douglas MacArthur. Generaal McArthur heeft op 19 januari 1946 tevens ingestemd met het statuut ervan (ook wel « handvest » genoemd).

14. Het Tokio-tribunaal was bevoegd om inzonderheid de daders van misdaden tegen de vrede te berechten. Die misdaden worden omschreven als het plannen, voorbereiden, beginnen, of voeren van een, al dan niet verklaarde, agressieoorlog of een oorlog in strijd met het internationaal recht, internationale verdragen, overeenkomsten of garanties, of de deelname aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verwezenlijken van dergelijke misdaden (Handvest van het Internationale Militaire Tribunaal voor het Verre Oosten, artikel 5). Er moet worden opgemerkt dat het gegeven dat de misdaden tegen de vrede worden omschreven in verband met een « *al dan niet verklaarde, agressieoorlog* » afwijkt van de formulering van het statuut van het Neurenberg-tribunaal. De Commissie van de Verenigde Naties voor oorlogsmisdaden heeft evenwel geoordeeld dat die afwijking louter woordelijk was en dat het ging om een verschil in juridische techniek. Zij besluit : « *het is juist de niet-pertinentie van een oorlogsverklaring dat het voornaamste kenmerk is van de ontwikkeling van het internationaal recht zoals het geformuleerd is in de twee statuten en bevestigd in het vonnis van het Neurenberg-tribunaal. (vrije vertaling)* » Die afwijking heeft dus geen invloed op « *de rechtsgrond die de bevoegdheid beheerst van het Tribunaal van het Verre Oosten in verhouding tot deze van het Neurenberg-*

guerre, *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, 1948, pp. 258 et 259).

15. Le Tribunal de Tokyo, faisant sienne la jurisprudence du Tribunal de Nuremberg, a rejeté les moyens de défense arguant de la rétroactivité de la responsabilité pour crimes contre la paix incluse dans son Statut en indiquant que « *la guerre d'agression était un crime en droit international bien avant la Déclaration de Potsdam* » (Tribunal militaire international pour l'Extrême-Orient, Tokyo, 12 novembre 1948, in *Ann. Dig.*, 1948, vol. 1).

2.1.2. L'Organisation des Nations unies

2.1.2.1. La Charte des Nations unies

16. La Charte des Nations unies, adoptée à San Francisco le 26 juin 1945, prévoit expressément en son article 2, paragraphe 4, l'obligation de s'abstenir, dans les relations internationales, « *de recourir à la menace ou à l'emploi de la force, soit contre l'intégrité territoriale ou l'indépendance politique de tout État, soit de toute autre manière incompatible avec les buts des Nations unies.* »

17. L'article 39 de la Charte des Nations unies confère au Conseil de sécurité la compétence de constater l'existence d'un acte d'agression. Le Conseil de sécurité a, en application de cet article, procédé à de nombreuses reprises au constat d'actes d'agression. Ce fut notamment le cas dans ses résolutions 326 (1973), 386 (1976), 411 (1977), 424 (1978), 445 (1979) et 455 (1979) concernant les actes d'agression commis par la Rhodésie du Sud, résolutions 387 (1976), 546 (1984), 568 (1985), 571 (1985), 572 (1985) et 580 (1985) concernant l'Afrique du Sud, résolution 405 (1977) concernant le Bénin, résolutions 573 (1985) et 611 (1988) concernant la Tunisie.

2.1.2.2. Le Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité de 1954

18. En 1947, l'Assemblée générale des Nations unies confie la tâche à la Commission du droit international de préparer un Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité par la même résolution que celle requérant la formulation des Principes de Nuremberg (résolution 177 (II) du 21 novembre 1947). La Commission du droit international adopte ce Projet de Code à sa troisième session, en 1951, et le transmet à l'Assemblée générale

tribunaal, wat betreft de misdaden tegen de vrede (vrije vertaling)» (Commissie van de Verenigde Naties voor oorlogsmisdaden, *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, 1948, blz. 258 en 259).

15. In navolging van het Neurenberg-tribunaal heeft het Tokio-tribunaal de verweermiddelen verworpen door de retroactiviteit van de in zijn statuut vervatte aansprakelijkheid voor misdaden tegen de vrede aan te voeren en te vermelden dat « *de agressieoorlog was al een misdaad van internationaal recht vóór de Verklaring van Potsdam (vrije vertaling)* » (Tribunal militaire international pour l'Extrême-Orient, Tokyo, 12 november 1948, in *Ann. Dig.*, 1948, vol. 1).

2.1.2. Verenigde Naties

2.1.2.1. Handvest van de Verenigde Naties

16. In artikel 2, paragraaf 4, van het Handvest van de Verenigde Naties goedgekeurd te San Francisco op 26 juni 1945, wordt uitdrukkelijk voorzien in de verplichting om zich in de internationale betrekkingen te onthouden « *van bedreiging met of het gebruik van geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een Staat, en van elke andere handelwijze die onverenigbaar is met de doelstellingen van de Verenigde Naties.* »

17. Artikel 39 van het Handvest van de Verenigde Naties verleent de Veiligheidsraad de bevoegdheid om het bestaan van een daad van agressie vast te stellen. De Veiligheidsraad is krachtens dat artikel veelvuldig overgegaan tot het vaststellen van daden van agressie. Dat was inzonderheid het geval in de resoluties 326 (1973), 386 (1976), 411 (1977), 424 (1978), 445 (1979) en 455 (1979) met betrekking tot de door Zuid-Rhodesië gepleegde daden van agressie, in de resoluties 387 (1976), 546 (1984), 568 (1985), 571 (1985) en 580 (1985) met betrekking tot Zuid-Afrika, in de resolutie 405 (1977) met betrekking tot Benin en in de resoluties 573 (1985) en 611 (1988) met betrekking tot Tunesië.

2.1.2.2. Ontwerp van een « Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid » van 1954

18. In 1947 heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de Commissie voor Internationaal Recht, via de resolutie waarin ook om het formuleren van de Neurenberg-beginselen werd verzocht (resolutie 177 (II) van 21 november 1947), belast met de taak om een ontwerp van een « Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid » uit te werken. De Commissie voor Internationaal Recht heeft dat ontwerp van code goedgekeurd tijdens haar

accompagné de commentaires (*Yearbook of International Law Commission*, 1951, vol. II, document A/1858, paragraphes 57 et 59).

19. La Commission du droit international reprend cependant ses travaux sans que l'Assemblée générale ait considéré ce projet et adopte, après quelques modifications dues, entre autres, aux observations reçues des gouvernements, un nouveau Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité à sa sixième session en 1954, ainsi que les commentaires relatifs à ce projet.

20. Dans sa résolution 897 (IX) du 4 décembre 1954, l'Assemblée générale des Nations unies décide de postposer l'examen du Projet de Code de 1954, considérant que ce Projet de code soulève plusieurs problèmes étroitement liés à ceux soulevés par la définition de l'agression. Ce report est lié à la création d'un Comité spécial chargé, par la résolution 895 (IX), de préparer et de présenter un rapport détaillé sur la question de l'agression et un projet de définition de l'agression (Assemblée générale, résolution 895 (IX) du 4 décembre 1954). Ceux-ci sont soumis à l'Assemblée générale à sa douzième session en 1957. L'Assemblée générale en prend acte par sa résolution 1181 (XII) du 29 novembre 1957, mais décide de postposer l'examen de la question de la définition de l'agression, notamment en raison de la récente admission à l'Organisation des Nations unies de vingt-deux nouveaux États qui doivent encore faire connaître leur opinion en la matière.

2.1.2.3. La résolution 3314 (XXIX) du 14 décembre 1974: Définition de l'agression

21. Sur la base d'un rapport adopté par la Sixième Commission, l'Assemblée générale des Nations unies reconnaît, par sa résolution 2330 (XXII) du 18 décembre 1967, la nécessité d'accélérer l'élaboration d'une définition de l'agression compte tenu de la situation internationale qui prévaut à l'époque. Reconnaisant l'absence d'une définition généralement acceptée de l'agression, elle crée un Comité spécial pour la question de la définition de l'agression.

22. Le Comité adopte par consensus, lors de sa septième session en 1974, un projet de définition de l'agression transmis à l'Assemblée générale pour adoption (*Documents officiels de l'Assemblée générale*, vingt-neuvième session, Supplément n° 19 (A/9619 et Corr. 1)).

23. Ce projet de définition de l'agression est approuvé par l'Assemblée générale dans sa résolution 3314 (XXIX) du 14 décembre 1974. Il a pour but

derde zitting, in 1951, en vergezeld van een toelichting overgezonden aan de Algemene Vergadering (*Yearbook of International Law Commission*, 1951, vol. II, document A/1858, 57e en 59e paragraaf).

19. De Commissie voor Internationaal Recht neemt haar werkzaamheden echter weer op zonder dat de Algemene Vergadering dat ontwerp in aanmerking heeft genomen, en keurt, na enkele wijzigingen, onder andere wegens de opmerkingen ontvangen van de regeringen, een nieuw ontwerp van een «Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid» alsook de toelichting bij dat ontwerp goed tijdens haar zesde zitting in 1954.

20. De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties besliste in haar resolutie 897 (IX) van 4 december 1954 om het onderzoek van het ontwerp van Code van 1954 uit te stellen omdat dat ontwerp van code verschillende problemen oplevert die nauw verband houden met die inzake de definitie van agressie. Dat uitstel houdt verband met de oprichting van een bijzonder comité dat door resolutie 895 (IX) wordt belast met het voorbereiden en het voorstellen van een gedetailleerd verslag over de aangelegenheid van agressie en van een ontwerp van definitie van agressie (Algemene Vergadering, resolutie 895 (IX) van 4 december 1954). Die teksten worden voorgelegd aan de algemene Vergadering tijdens de twaalfde zitting in 1957. De Algemene Vergadering neemt er akte van in haar resolutie 1181 (XII) van 29 november 1957, maar beslist om het onderzoek van de aangelegenheid van de definitie van agressie uit te stellen, inzonderheid wegens de recente toetreding tot de Verenigde Naties van tweeëntwintig nieuwe Staten die hun mening ter zake nog bekend moeten maken.

2.1.2.3. Resolutie 3314 (XXIX) van 14 december 1974: Omschrijving van agressie

21. Op grond van het verslag goedgekeurd door de Zesde Commissie erkent de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in haar resolutie 2330 (XXII) van 18 december 1967 de noodzaak om de uitwerking van een definitie van agressie te bespoedigen, gelet op de toenmalige internationale situatie. Erkennend dat een algemeen aanvaarde definitie van agressie ontbreekt, richt zij een bijzonder comité op belast met de aangelegenheid van de definitie van agressie.

22. Het comité keurt tijdens zijn zevende zitting in 1974 bij consensus een ontwerp van definitie van agressie goed dat aan de Algemene Vergadering ter goedkeuring wordt overgezonden (*Official Records of the General Assembly*, Twenty-ninth Session, Supplement No. 19 (A/9619 and Corr. 1)).

23. Dat ontwerp van definitie van agressie wordt goedgekeurd door de Algemene Vergadering in haar resolutie 3314 (XXIX) van 14 december 1974. Het

de servir de guide au Conseil de sécurité aux fins de déterminer l'existence d'actes d'agression conformément à l'article 39 de la Charte des Nations unies (paragraphe 4).

24. L'article premier de l'annexe à la résolution définit l'agression comme: «*l'emploi de la force armée par un État contre la souveraineté, l'intégrité territoriale ou l'indépendance politique d'un autre État, ou de toute autre manière incompatible avec la Charte des Nations unies.*»

25. L'article 2 indique que l'emploi de la force armée en violation de la Charte par un État agissant le premier constitue la preuve suffisante, *prima facie*, d'un acte d'agression. Toutefois, la même disposition permet au Conseil de sécurité de conclure que l'acte en question ne constitue pas une agression au regard d'autres circonstances pertinentes, notamment le fait que cet acte ou ses conséquences ne sont pas d'une gravité suffisante.

26. L'article 3 énumère quant à lui une série d'actes qui réunissent les conditions d'un acte d'agression, qu'il y ait eu ou non une déclaration de guerre et sous réserve des dispositions contenues dans l'article 2 :

«*a) L'invasion ou l'attaque du territoire d'un État par les forces armées d'un autre État, ou toute occupation militaire, même temporaire, résultant d'une telle invasion ou d'une telle attaque, ou toute annexion par l'emploi de la force du territoire ou d'une partie du territoire d'un autre État;*

b) Le bombardement, par les forces armées d'un État, du territoire d'un autre État, ou l'emploi de toutes armes par un État contre le territoire d'un autre État;

c) Le blocus des ports ou des côtes d'un État par les forces armées d'un autre État;

d) L'attaque par les forces armées d'un État contre les forces armées terrestres, navales ou aériennes, ou la marine ou l'aviation civiles d'un autre État;

e) L'utilisation des forces armées d'un État qui sont stationnées sur le territoire d'un autre État avec l'accord de l'État d'accueil, contrairement aux conditions prévues dans l'accord ou toute prolongation de leur présence sur le territoire en question au-delà de la terminaison de l'accord;

f) Le fait pour un État d'admettre que son territoire, qu'il a mis à la disposition d'un autre État, soit utilisé par ce dernier pour perpétrer un acte d'agression contre un État tiers;

moet de Veiligheidsraad tot leidraad dienen, teneinde het bestaan van daden van agressie overeenkomstig artikel 39 van het Handvest van de Verenigde Naties (vierde lid) vast te stellen.

24. Artikel 1 van de bijlage bij de resolutie omschrijft agressie als volgt: «*het gebruik van wapengeweld door een staat tegen de soevereiniteit, de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een andere staat, of het gebruik van wapengeweld dat op enige andere wijze strijdig is met het Handvest van de Verenigde Naties.* (vrije vertaling)»

25. Artikel 2 bepaalt dat het gebruik van gewapend geweld in strijd met het Handvest door een Staat die als eerste handelt, *prima facie* voldoende bewijs vormt voor een daad van agressie. Dezelfde bepaling biedt de Veiligheidsraad evenwel de mogelijkheid te stellen dat de daad geen agressie vormt op grond van andere relevante omstandigheden, inzonderheid het feit dat die daad of de gevolgen ervan niet voldoende ernstig zijn.

26. Artikel 3 somt dan weer een reeks daden op die de voorwaarden voor een daad van agressie vervullen, ongeacht of er een oorlogsverklaring is en onder voorbehoud van de bepalingen van artikel 2 :

«*a) de invasie van of aanval op het grondgebied van een andere staat door de strijdkrachten van een staat, of enige militaire bezetting, ook als deze van tijdelijke aard is, die het gevolg is van een dergelijke invasie of aanval, of enige annexatie door middel van geweld van het grondgebied van een andere staat of van een deel daarvan;*

b) het bombarderen door de strijdkrachten van een staat van het grondgebied van een andere staat of het gebruik van enig wapen door een staat tegen het grondgebied van een andere staat;

c) de blokkade van de havens of kusten van een staat door de strijdkrachten van een andere staat;

d) een aanval door de strijdkrachten van een staat op de land-, zee- of luchtmacht of de zee- of luchtvloot van een andere staat;

e) de inzet van strijdkrachten van een staat die met instemming van de ontvangende staat op het grondgebied van een andere staat aanwezig zijn, in strijd met de voorwaarden vervat in de daarop betrekking hebbende overeenkomst of enige verlenging van hun aanwezigheid op dit grondgebied na het verstrijken van de overeenkomst;

f) het gegeven dat een staat ermee instemt dat zijn grondgebied, dat hij aan een andere staat ter beschikking heeft gesteld, door die andere staat wordt gebruikt om een daad van agressie te plegen tegen een derde staat;

g) *L'envoi par un État ou en son nom de bandes ou de groupes armés, de forces irrégulières ou de mercenaires qui se livrent à des actes de force armée contre un autre État d'une gravité telle qu'ils équivalent aux actes énumérés ci-dessus, ou le fait de s'engager d'une manière substantielle dans une telle action.* »

La Cour internationale de Justice a indiqué en 1986 que l'accord paraissait «*général sur la nature des actes pouvant être constitutifs d'une agression armée*». Elle ajoute que «*par agression armée, il faut entendre non seulement l'action des forces armées régulières à travers une frontière internationale mais encore «l'envoi par un État ou en son nom de bandes ou de groupes armés, de forces irrégulières ou de mercenaires qui se livrent à des actes de force armée contre un autre État d'une gravité telle qu'ils équivalent (entre autres) à une véritable agression armée accomplie par des forces régulières, «ou [au] fait de s'engager d'une manière substantielle dans une telle action»*». Elle conclut en indiquant que «*[c]ette description, qui figure à l'article 3, alinéa g), de la définition de l'agression annexée à la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale, peut être considérée comme l'expression du droit international coutumier*» (CIJ, *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. États-Unis d'Amérique)*, fond, arrêt, 27 juin 1986, CIJ, *Recueil 1986*, p. 103, § 195).

Aux termes de l'article 4 de la définition, cette liste n'est cependant pas limitative, le Conseil de sécurité pouvant qualifier d'autres actes d'actes d'agression, conformément à la Charte des Nations unies.

27. L'Assemblée générale a adopté, à de multiples reprises, des résolutions concernant des actes d'agression, telles la résolution 498 (V) relative à l'intervention de la Chine en Corée ou la résolution 46/242 concernant l'agression commise contre la Bosnie-Herzégovine.

2.1.2.4. *Le Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité de 1996*

28. Ce n'est qu'en 1981, par sa résolution 36/106, que l'Assemblée générale des Nations unies invite la Commission du droit international à reprendre ses travaux en vue de l'élaboration du Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité. La question de la définition de l'agression ne se posait plus puisque celle-ci avait été formulée en 1974 dans la résolution 3314 (XXIX) susmentionnée.

g) *het sturen door of namens een staat van gewapende bendes, groepen, ongeordende troepen of huurlingen, die met wapengeweld gepaard gaande handelingen plegen tegen een andere staat die dusdanig ernstig zijn dat zij gelijkstaan met de hierboven genoemde handelingen, of het gegeven in aanzienlijke mate erbij betrokken te zijn.* »

Het Internationaal Gerechtshof heeft in 1986 aangegeven dat een algemeen akkoord bestaat «*over het karakter van de handelingen die een gewapende agressie kunnen opleveren (vrije vertaling)*». Het voegt daaraan toe dat «*onder een gewapende agressie niet enkel de handeling van de gewone strijdkrachten over een internationale grens heen wordt verstaan, maar ook «het sturen door of namens een staat van gewapende bendes, groepen, ongeordende troepen of huurlingen, die met wapengeweld gepaard gaande handelingen plegen tegen een andere staat die dusdanig ernstig zijn dat zij gelijkstaan met» (onder andere) een wezenlijke gewapende agressie uitgevoerd door de gewone strijdkrachten «of die daar in aanzienlijke mate bij betrokken zijn» (vrije vertaling)*». Het besluit door aan te geven dat «*die omschrijving zoals bepaald in artikel 3, lid g), van de definitie van agressie in de bijlage bij de resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, kan worden beschouwd als de uitdrukking van het internationaal gewoonterecht (vrije vertaling)*» (ICJ, *Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgement, 27 juni 1986, ICJ, *Reports 1986*, blz. 103, § 195).

Luidens artikel 4 van de omschrijving is die lijst evenwel niet-limitatief en kan de Veiligheidsraad andere daden als daden van agressie kwalificeren overeenkomstig het Handvest van de Verenigde Naties.

27. De Algemene Vergadering heeft meer dan eens resoluties goedgekeurd met betrekking tot daden van agressie, zoals resolutie 498 (V) inzake het optreden van China in Korea of resolutie 46/242 met betrekking tot agressie gepleegd tegen Bosnië en Herzegovina.

2.1.2.4. *Ontwerp van een «Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid» van 1996*

28. De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties verzoekt de Commissie voor Internationaal Recht pas in 1981, in haar resolutie 36/106, om haar werkzaamheden terug op te nemen met het oog op de uitwerking van het ontwerp van een «Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid». De aangelegenheid van de definitie van agressie komt niet meer aan bod omdat zij werd geformuleerd in 1974 in bovenvermelde resolutie 3314 (XXIX).

29. En 1996, la Commission du droit international adopte le Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité (ci-après le «Projet de code») lors de sa quarante-huitième session. Celui-ci est soumis à l'Assemblée générale des Nations unies qui en prend acte par sa résolution 51/160 du 30 janvier 1997. Dans cette résolution, l'Assemblée générale «appelle l'attention des États qui participent au Comité préparatoire pour la création d'une cour criminelle internationale sur l'intérêt que présente le projet de code pour leurs travaux» (paragraphe 2).

30. Le Projet de Code, divisé en deux parties, contient vingt articles. La première partie contient les dispositions générales (articles 1er à 15) portant, notamment, sur le champ d'application du Code, la responsabilité individuelle, le châtement, l'établissement de la compétence à l'égard des crimes ou les principes généraux *ne bis in idem* et de non-rétroactivité. La deuxième partie définit cinq crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité (articles 16 à 20): le crime d'agression, le crime de génocide, les crimes contre l'humanité, les crimes contre le personnel des Nations unies et le personnel associé et les crimes de guerre.

31. Le crime d'agression, défini à l'article 16 du Projet de Code, dispose que «*[t]out individu qui, en qualité de dirigeant ou d'organisateur, prend une part active dans — ou ordonne — la planification, la préparation, le déclenchement ou la conduite d'une agression commise par un État, est responsable de crime d'agression*».

32. L'article 16 concerne la seule responsabilité pénale individuelle de l'auteur du crime d'agression et non la responsabilité de l'État pour les actes d'agression commis. L'article 4 du Projet de Code indique néanmoins que cette responsabilité individuelle pour les crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité est sans préjudice de toute question relative à la responsabilité des États en droit international.

33. Les différentes formes de participation entraînant la responsabilité pénale individuelle pour crime d'agression sont énumérées dans l'article 16 du Projet de Code et non à l'article 2, qui concerne ces formes de participation pour les autres crimes visés par le Projet de Code. Selon les termes de l'article 16, seuls les «*dirigeants*» ou «*organisateurs*», soit les individus jouissant de l'autorité ou du pouvoir requis pour être en mesure de jouer un rôle déterminant dans la commission d'une agression, peuvent s'en rendre coupables. Les commentaires de cet article précisent cependant que ces termes doivent être entendus au sens large comme regroupant les membres d'un

29. De Commissie voor Internationaal Recht heeft in 1996 tijdens haar achtenveertigste zitting het ontwerp van een «Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid» (hierna het «ontwerp van Code») goedgekeurd. Die wordt voorgesteld aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties die er akte van neemt in resolutie 51/160 van 30 januari 1997. In die resolutie vestigt de Algemene Vergadering «*de aandacht van de staten die deelnemen aan het voorbereidend comité voor de oprichting van een internationaal strafgerechtshof, op het belang van het ontwerp van een code voor hun werkzaamheden (vrije vertaling)*» (tweede paragraaf).

30. Het ontwerp van Code, onderverdeeld in twee delen, bevat twintig artikelen. Het eerste deel bevat de algemene bepalingen (artikelen 1 tot 15) die inzonderheid betrekking hebben op het toepassingsgebied van de code, de individuele aansprakelijkheid, de bestraffing, de vaststelling van de bevoegdheid ten aanzien van de misdaden of de algemene beginselen *ne bis in idem* en de non-retroactiviteit. Het tweede deel omschrijft vijf misdaden tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid (artikelen 16 tot 20): de misdaad van agressie, de misdaad van genocide, de misdaden tegen de menselijkheid, de misdaden tegen het VN-personeel en geassocieerd personeel en de oorlogsmisdaden.

31. De misdaad van agressie wordt in artikel 16 van het ontwerp van Code omschreven als volgt «*een individu die als leider of organisator actief deelneemt aan — of bevelen geeft voor — het plannen, voorbereiden, ontketenen of voeren van een agressie gevoerd door een staat, is aansprakelijk voor de misdaad van agressie (vrije vertaling)*».

32. Artikel 16 betreft enkel de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid van de dader van de misdaad van agressie en niet de aansprakelijkheid van de Staat voor de gepleegde daden van agressie. Artikel 4 van het ontwerp van Code vermeldt echter dat die individuele aansprakelijkheid voor de misdaden tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid geen afbreuk doet aan enige kwestie inzake de aansprakelijkheid van de Staten in het internationale recht.

33. De verschillende vormen van deelname die leiden tot de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de misdaad van agressie zijn opgesomd in artikel 16 van het ontwerp van Code en niet in artikel 2, dat de vormen van deelname aan de andere door het ontwerp van Code beoogde misdaden behandelt. Luidens artikel 16 kunnen enkel de leiders of organisatoren, te weten de individuen die over het vereiste gezag of de vereiste macht beschikken om een bepalende rol te spelen bij het plegen van een agressie, zich daaraan schuldig maken. In de toelichting bij dat artikel is evenwel nader verklaard dat die termen moeten worden begrepen in de brede zin: zij omvatten

gouvernement, les personnes occupant un poste élevé dans l'appareil militaire, ainsi que les membres du corps diplomatique, de partis politiques ou des milieux d'affaires (*Annuaire de la Commission du droit international*, «Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité et commentaires y relatifs», 1996, vol. II (2), article 16, paragraphe 2, p. 45).

34. En outre, bien que cela ne soit pas mentionné dans l'article même, il ne peut y avoir crime d'agression que si l'auteur a agi intentionnellement et en connaissance de cause, dans le cadre d'un plan ou d'une politique d'agression (commentaires, article 16, paragraphe 3, p. 45).

35. L'article 16 affirme également le lien intrinsèque entre le crime d'agression commis par un individu et l'acte d'agression commis par un État. En effet, il ne peut y avoir crime d'agression que s'il y a acte d'agression. En outre, selon le commentaire de la Commission du droit international, l'acte de l'État ne peut déclencher la responsabilité individuelle pour crime d'agression que dans la mesure où cet acte est suffisamment grave pour pouvoir être qualifié d'agression au regard de l'article 2, paragraphe 4, de la Charte des Nations unies (commentaires, article 16, paragraphe 5, p. 45).

36. Enfin, l'article 16 énumère les différentes phases pouvant mener, à terme, à la perpétration d'un acte d'agression : l'ordre de commettre l'agression, la planification de celle-ci puis sa préparation, son déclenchement et, enfin, la conduite des opérations en résultant. La responsabilité pénale individuelle peut être engagée pour crime d'agression en participant à une seule de ces phases.

37. Par ailleurs, le crime d'agression occupe également une place particulière dans le Projet de Code puisque son article 8 dispose qu'il s'agit du seul crime pour lequel l'exercice de la compétence est exclusivement réservé, par principe, à une «*cour criminelle internationale*» (*sic*). Pour les autres crimes (crimes de génocide, crimes contre l'humanité, crimes contre le personnel des Nations unies et le personnel associé et crimes de guerre), le même article 8 prévoit la compétence concurrente des juridictions nationales et d'une «*cour criminelle internationale*», précisant que «*chaque État partie prend les mesures nécessaires pour établir sa compétence*» à l'égard de ces crimes. Concernant le crime d'agression, l'article 8 contient cependant une exception qui permet aux juridictions nationales d'un État, sans les y obliger, de poursuivre ses ressortissants, auteurs d'un crime d'agression résultant de l'acte d'agression imputable à cet État. Selon la Commission du droit international, cette compétence d'une juridiction pénale internationale découle du caractère unique du crime d'agression,

de leden van een regering, de personen die een hoge positie bekleden in het militaire apparaat en de leden van het diplomatiek korps, van politieke partijen of vertegenwoordigers van de zakenwereld (*Yearbook of the International Law Commission*, «Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind and their commentary», 1996, vol. II (2), artikel 16, tweede paragraaf, blz. 45).

34. Hoewel zulks niet is vermeld in het artikel zelf, kan er bovendien enkel over een misdaad van agressie worden gesproken als de dader opzettelijk en met kennis van zaken heeft gehandeld in het kader van een plan of beleid van agressie (toelichting, artikel 16, § 3, blz. 45).

35. Artikel 16 bevestigt tevens de inherente band tussen de misdaad van agressie gepleegd door een individu en de daad van agressie gepleegd door een Staat. Er kan immers enkel een misdaad van agressie zijn indien er een daad van agressie is. Volgens de toelichting van de Commissie voor Internationaal Recht, kan de daad van de Staat enkel leiden tot een individuele aansprakelijkheid wegens de misdaad van agressie in de mate waarin die daad voldoende ernstig is om als agressie te worden gekwalificeerd in het licht van artikel 2, paragraaf 4, van het Handvest van de Verenigde Naties (toelichting, artikel 16, vijfde paragraaf, blz. 45).

36. Tot slot somt artikel 16 de verschillende fasen op die op termijn kunnen leiden tot het plegen van een daad van agressie : het bevel om de agressie te plegen, het plannen ervan en vervolgens het voorbereiden ervan, het op gang brengen ervan en, tot slot, het voeren van de operaties die eruit volgen. De individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de misdaad van agressie kan worden vastgesteld ingeval aan slechts een van die fasen wordt deelgenomen.

37. Bovendien heeft de misdaad van agressie een bijzondere plaats in het ontwerp van Code, aangezien artikel 8 stelt dat het de enige misdaad is waarvoor in beginsel uitsluitend een internationaal strafgerechtshof bevoegd is. Voor de andere misdaden (genocide, misdaden tegen de menselijkheid, misdaden tegen het VN-personeel en het geassocieerd personeel en oorlogsmisdaden) voorziet hetzelfde artikel 8 in de concurrente bevoegdheid van de nationale rechtscolleges en van een internationaal strafgerechtshof, waarbij het nader bepaalt dat ten aanzien van die misdaden «*iedere Staat die partij is, de vereiste maatregelen zal nemen om de rechtsmacht ervan vast te stellen (vrije vertaling)*». Wat de misdaad van agressie betreft, bevat artikel 8 evenwel een uitzondering waardoor de nationale rechtscolleges van een Staat, zonder dat zij daartoe worden verplicht, hun onderdanen kunnen vervolgen die een misdaad van agressie hebben gepleegd die volgde uit een daad van agressie die die Staat kan worden aangerekend. Volgens de Commissie voor Internationaal Recht

« *puisque la responsabilité d'un individu au titre de ce crime n'est retenue que s'il participe à une violation suffisamment grave de la prohibition de certains comportements d'un État figurant au paragraphe 4 de l'Article 2 de la Charte des Nations unies* », soit l'interdiction de recourir à la menace ou à l'emploi de la force (commentaires, article 8, paragraphe 14, p. 31). La perpétration d'un crime d'agression étant subordonnée à celle d'un acte d'agression, sa poursuite au plan national pourrait entrer en contradiction avec le principe fondamental de droit international *par in parem imperium non habet*, en vertu duquel un État ne peut être soumis à la juridiction d'un autre État. Les tribunaux d'un État ne pourraient donc, selon ce principe, se prononcer sur le fait de savoir si un autre État a commis un acte d'agression. La Commission ajoute, sur un plan strictement pratique, qu'une telle compétence nationale plus large aurait de graves répercussions sur les relations internationales ainsi que sur la paix et la sécurité internationales (commentaires, article 8, paragraphe 14, *in fine*, p. 31).

38. La compétence universelle pour connaître des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité ne s'étendrait donc pas au crime d'agression. Cela explique également pourquoi l'obligation *aut dedere, aut judicare*, prévue à l'article 9 du Projet de Code, est limitée aux crimes prévus aux articles 17 à 20 de celui-ci, sans s'étendre au crime d'agression. L'article 10 du Projet de Code relatif à l'extradition n'est, de ce même fait, pas non plus applicable au crime d'agression.

39. La responsabilité pénale individuelle attachée au crime d'agression et plus généralement à l'ensemble des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité prévus par le Projet de Code n'empêche cependant pas la reconnaissance de faits justificatifs. Ceux-ci sont compris dans l'article 14 du Projet de Code de manière large (faits justificatifs, causes d'excuses ou moyens de défense), mais doivent répondre à deux critères : être valides au regard des principes généraux du droit et être imputables au crime d'agression, compte tenu du caractère de ce crime. Comme mentionné ci-dessus, l'article 5 du Projet de Code exclut l'ordre du supérieur hiérarchique en tant que cause de justification. Cependant, cet ordre peut être pris en compte sous l'angle de la contrainte ou au regard de l'admission de circonstances atténuantes.

40. Enfin, contrairement aux autres crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité énumérés dans le

vloeit die bevoegdheid van een internationaal strafrechtcollege voort uit de unieke aard van de misdaad van agressie « *aangezien de aansprakelijkheid van het individu voor die misdaad enkel in aanmerking wordt genomen als hij deelneemt aan een voldoende ernstige schending van het verbod op bepaalde gedragingen van een staat die worden vermeld in paragraaf 4 van artikel 2 van het Handvest van de Verenigde Naties (vrije vertaling)* », te weten het verbod om over te gaan tot gebruik van geweld of ertoe te dreigen (toelichting, artikel 8, paragraaf 14, blz. 31). Aangezien het plegen van een misdaad van agressie ondergeschikt is aan het plegen van een daad van agressie, zou de vervolging ervan op nationaal vlak in strijd zijn met het fundamentele beginsel van het internationaal recht, *par in parem imperium non habet*, op grond waarvan een Staat niet aan de rechtsmacht van een andere Staat kan worden onderworpen. De rechtbanken van een Staat kunnen zich volgens dat beginsel dan ook niet uitspreken over het feit of een andere Staat een daad van agressie heeft begaan. De Commissie voegt daaraan toe dat een dergelijke bredere nationale bevoegdheid op het strikt praktische vlak ernstige gevolgen zou kunnen hebben voor de internationale betrekkingen alsook de internationale vrede en veiligheid (toelichting, artikel 8, paragraaf 14, *in fine*, blz.31).

38. De universele bevoegdheid om kennis te nemen van misdaden tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid, is dan ook niet van toepassing op de misdaad van agressie. Dat verklaart eveneens waarom de verplichting *aut dedere, aut judicare*, zoals bepaald in artikel 9 van het ontwerp van Code, wordt beperkt tot de misdaden bedoeld in de artikelen 17 tot 20 ervan, en niet van toepassing is op de misdaad van agressie. Artikel 10 van het ontwerp van Code inzake uitlevering is daarom ook niet van toepassing op de misdaad van agressie.

39. De individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid die geldt voor de misdaad van agressie en, meer algemeen, voor alle misdaden tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid zoals bedoeld in het ontwerp van Code, belemmert de erkenning van rechtvaardigingsgronden niet. Die zitten in de brede zin vervat in artikel 14 van het ontwerp van Code (rechtvaardigingsgrond, verschoningsgronden of verweermiddelen), maar moeten aan twee criteria voldoen : geldig zijn in het kader van de algemene rechtsbeginselen en toerekenbaar zijn aan de misdaad van agressie, rekening houdend met de aard van die misdaad. Zoals hierboven vermeld, sluit artikel 5 van het ontwerp van Code het bevel van een hiërarchische meerdere uit als rechtvaardigingsgrond. Er kan evenwel rekening worden gehouden met dat bevel vanuit het oogpunt van dwang of voor het in aanmerking nemen van verzachtende omstandigheden.

40. Tot slot is de misdaad van agressie, in tegenstelling tot de andere misdaden tegen de vrede en de

Projet de Code de 1996, le crime d'agression est le seul de ces crimes pour lequel la tentative n'est pas incriminée (article 2 du Projet de Code).

2.2. *La Conférence diplomatique des plénipotentiaires sur la Cour pénale internationale (Rome, 15 juin — 17 juillet 1998)*

2.2.1. Travaux préparatoires

41. À la suite de multiples travaux menés par la Commission du droit international ainsi que par les comités *ad hoc* ou préparatoires créés par l'Assemblée générale, cette dernière décide de tenir une Conférence des plénipotentiaires sur l'établissement d'une « cour criminelle internationale » (*sic*) (résolution 52/160 du 15 décembre 1997). La Conférence s'est déroulée à Rome du 15 juin au 17 juillet 1998 et a rassemblé les participants de cent-soixante États, ainsi que de nombreuses organisations intergouvernementales, organes internationaux et organisations non-gouvernementales, en qualité d'observateurs.

2.2.2. Discussions lors de la Conférence des plénipotentiaires et Statut de Rome

42. La Conférence des plénipotentiaires a élaboré le Statut de Rome de la Cour pénale internationale, qui a été adopté le 17 juillet 1998. Le Statut de Rome est entré en vigueur le 1er juillet 2002, après sa ratification par soixante États.

43. Lors de la Conférence des plénipotentiaires, les débats relatifs au crime d'agression n'ont pu dégager une solution de consensus relative à ce crime, en raison des caractéristiques hautement politiques de celui-ci.

44. Ceci est reflété à l'article 5 du Statut de Rome dont le paragraphe 1er dispose que « *[l]a compétence de la Cour est limitée aux crimes les plus graves qui touchent l'ensemble de la communauté internationale* ». À cet égard, la compétence de la Cour s'étend aux quatre crimes suivants : les crimes de génocide, les crimes contre l'humanité, les crimes de guerre et les crimes d'agression (respectivement paragraphe 1er, a) à d) de l'article 5 du Statut de Rome).

45. Par ailleurs, le paragraphe 2 du même article dispose, dans le texte adopté en 1998, que « *[la] Cour exercera sa compétence à l'égard du crime d'agression quand une disposition aura été adoptée conformément aux articles 121 et 123, qui définira ce crime et fixera*

veiligheid van de mensheid die zijn opgesomd in het ontwerp van Code van 1996, de enige van die misdaden waarvan de poging niet strafbaar wordt gesteld (artikel 2 van het ontwerp van Code).

2.2. *Diplomatieke Conferentie van gevolmachtigden over het Internationaal Strafgerechtshof (Rome, 15 juni — 17 juli 1998)*

2.2.1. Voorbereidende werkzaamheden

41. Naar aanleiding van verscheidene werkzaamheden van de Commissie voor Internationaal Recht en de *ad-hoc*comités of voorbereidende comités die werden opgericht door de Algemene Vergadering, heeft laatstgenoemde beslist om een Conferentie van gevolmachtigden te houden inzake de oprichting van een internationaal strafgerechtshof (resolutie 52/160 van 15 december 1997). Aan de conferentie, die van 15 juni tot 17 juli 1998 te Rome plaatsvond, werd deelgenomen door vertegenwoordigers van honderd-zestig Staten en van talrijke intergouvernementele organisaties, internationale organen en niet-gouvernementele organisaties, in de hoedanigheid van waarnemers.

2.2.2. Besprekingen tijdens de Conferentie van gevolmachtigden en het Statuut van Rome

42. De Conferentie van gevolmachtigden heeft het Statuut van Rome van het Internationaal Strafgerechtshof uitgewerkt, dat op 17 juli 1998 werd goedgekeurd. Het Statuut van Rome is op 1 juli 2002 in werking getreden nadat zestig Staten het hadden bekrachtigd.

43. Tijdens de Conferentie van gevolmachtigden werd tijdens de debatten inzake de misdaad van agressie geen consensusoplossing bereikt over die misdaad, gelet op de uiterst politieke kenmerken ervan.

44. Dat blijkt uit artikel 5 van het Statuut van Rome waarvan het eerste punt het volgende bepaalt : « *[d]e rechtsmacht van het Hof is beperkt tot de ernstigste misdaden die de internationale gemeenschap in haar geheel met zorg vervullen*. » In dit opzicht ressorteren de vier volgende misdaden onder de rechtsmacht van het Hof: de misdaden van genocide, de misdaden tegen de menselijkheid, de oorlogsmisdaden en de misdaden van agressie (respectievelijk punt 1, a) tot d), van artikel 5 van het Statuut van Rome).

45. Bovendien bepaalt het tweede punt van hetzelfde artikel van de tekst die in 1998 werd goedgekeurd dat « *[h]et Hof [...] rechtsmacht uitoefent ter zake van de misdaad van agressie zodra overeenkomstig de artikelen 121 en 123 een bepaling is*

les conditions de l'exercice de la compétence de la Cour à son égard». Dans ce même paragraphe, il est précisé que «*[c]ette disposition devra être compatible avec les dispositions pertinentes de la Charte des Nations unies*».

46. Enfin, la résolution F annexée à l'Acte final de la Conférence des plénipotentiaires crée une Commission préparatoire pour la Cour pénale internationale qu'elle charge, entre autres, de formuler «*des propositions en vue de l'adoption d'une disposition relative à l'agression, qui comprendra une définition du crime d'agression et des éléments constitutifs de ce crime ainsi que des conditions dans lesquelles la Cour pénale internationale exercera sa compétence à l'égard de ce crime*». Ces propositions devaient ensuite être soumises à l'Assemblée des États Parties au Statut de Rome lors d'une conférence de révision, en vue d'arriver à inclure dans le Statut une disposition acceptable sur le crime d'agression (Acte final, 17 juillet 1998, A/CONF.183/10, résolution F, paragraphe opérationnel 7). Ces travaux ont été menés au sein d'un groupe spécial de travail de la Commission préparatoire, puis au sein du groupe de travail de l'Assemblée des États Parties, dès l'entrée en vigueur du Statut de Rome.

2.3. *Le Groupe de travail spécial de l'Assemblée des États Parties sur le crime d'agression*

47. La première réunion de l'Assemblée des États Parties au Statut de Rome se tient en septembre 2002, deux mois après l'entrée en vigueur du Statut. Lors de cette réunion, la Commission préparatoire de la Cour pénale internationale sur le crime d'agression, créée par la résolution F annexée à l'Acte final susmentionné, présente un rapport contenant, comme demandé dans la résolution F, des «*propositions en vue d'une disposition relative au crime d'agression*» (PCNICC/2002/2/Add.2). Le document de travail présenté par le coordonnateur de la Commission à cet égard comprend deux parties : la première propose une définition du crime d'agression et des conditions d'exercice de la compétence de la Cour à l'égard de celui-ci, toutes deux assorties de plusieurs variantes; la seconde concerne les éléments constitutifs du crime d'agression, dont l'un est assorti de plusieurs variantes.

48. Dans sa résolution ICC-ASP/1/Res.1 du 9 septembre 2002 intitulée «*Poursuite des travaux sur le crime d'agression*», l'Assemblée des États Parties prend note du rapport d'activité sur le crime d'agression de la Commission préparatoire de la Cour pénale

aanvaard waarin de misdaad nader is omschreven en de voorwaarden zijn vastgelegd krachtens welke het Hof rechtsmacht uitoefent ter zake van deze misdaad.» In hetzelfde punt wordt nader bepaald dat «*[e]n dergelijke bepaling [...] verenigbaar [moet] zijn met de desbetreffende bepalingen van het Handvest van de Verenigde Naties*».

46. Ten slotte richt resolutie F, een bijlage bij de slotakte van de Conferentie van gevolmachtigden, een voorbereidende commissie voor het Internationaal Strafgerechtshof op die, onder andere, wordt belast met het formuleren van «*voorstellen met het oog op de goedkeuring van een bepaling inzake agressie, die een omschrijving bevat van de misdaad van agressie en de bestanddelen van die misdaad alsook voorwaarden waaronder het Internationaal Strafgerechtshof zijn rechtsmacht ten aanzien van die misdaad zal uitoefenen (vrije vertaling)*». Die voorstellen zouden daarna tijdens een herzieningsconferentie moeten worden voorgelegd aan de Vergadering van Staten die partij zijn bij het Statuut van Rome met het oog op de invoering van een aanvaardbare bepaling inzake de misdaad van agressie in het Statuut (Final Act, 17 juli 1997, A/CONF.183/10, resolution F, zevende operationele paragraaf). Die werkzaamheden werden vanaf de inwerkingtreding van het Statuut van Rome gevoerd in een bijzondere werkgroep van de voorbereidende commissie en vervolgens in een werkgroep van de Vergadering van de Staten die partij zijn.

2.3. *Bijzondere werkgroep van de Vergadering van Staten die partij zijn inzake de misdaad van agressie*

47. De eerste vergadering van de Vergadering van Staten die partij zijn bij het Statuut van Rome vond plaats in september 2002, twee maanden na de inwerkingtreding van het Statuut. Tijdens die vergadering stelt de voorbereidende Commissie van het Internationaal Strafgerechtshof inzake de misdaad van agressie, opgericht bij resolutie F, een bijlage bij de bovenvermelde slotakte, een verslag voor dat, zoals gevraagd in resolutie F, «*voorstellen voor een bepaling inzake de misdaad van agressie (vrije vertaling)*» (PCNICC/2002/2/Add.2) bevat. Het werkdocument dat de coördinator van de Commissie in dat opzicht voorstelt, omvat twee delen : het eerste deel stelt een definitie van de misdaad van agressie en de voorwaarden voor de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof ten aanzien ervan voor, beide met verschillende varianten; het tweede deel betreft de constitutionele bestanddelen van de misdaad van agressie, waarvan één met verschillende varianten.

48. De Vergadering van Staten die partij zijn neemt in haar resolutie ICC-ASP/1/Res.1 van 9 september 2002 getiteld «*Voortzetting van de werken over de misdaad van agressie*», nota van het activiteitenverslag inzake de misdaad van agressie van de voorbe-

internationale sur le crime d'agression et décide de créer « *un groupe de travail spécial sur le crime d'agression (...) [chargé] d'élaborer des propositions en vue d'une disposition relative à l'agression* », et de soumettre « *ces propositions à l'Assemblée lors d'une conférence [de révision], afin qu'une disposition acceptable relative au crime d'agression puisse être élaborée et incorporée au Statut* ».

49. Le 13 février 2009, le Groupe de travail, achevant ainsi le mandat qui lui avait été confié par l'Assemblée des États Parties lors de sa première session, en septembre 2002, adopte une proposition définitive concernant le crime d'agression (ICC-ASP/7/SWGCA/2, annexe I) destinée à être débattue lors de la première Conférence de révision du Statut de Rome.

2.4. Débat lors de la huitième session de l'Assemblée des États Parties et transfert de la proposition d'amendement à Kampala

50. Lors de sa huitième session, l'Assemblée adopte la résolution ICC-ASP/8/Res.6 par laquelle elle décide de créer en son sein un Groupe de travail spécial sur la Conférence de révision du Statut de Rome. Ce Groupe de travail est chargé d'examiner, dès la neuvième session de l'Assemblée, les amendements proposés au Statut de Rome et au règlement de procédure et de preuve afin de recenser ceux à adopter lors de la Conférence de révision à venir (paragraphe opérationnel 4). L'annexe II à cette résolution contient la proposition d'amendement du Liechtenstein relative au crime d'agression, reprenant des projets de dispositions relatives à la définition du crime d'agression et à l'exercice de la compétence de la Cour à l'égard de celui-ci, ainsi qu'un projet d'éléments des crimes relatifs au crime d'agression.

51. Si un consensus s'est alors fait jour sur la définition du crime d'agression, il n'en est pas de même concernant les dispositions relatives à l'exercice de la compétence de la Cour pour connaître de ce crime. L'Assemblée des États Parties décide dès lors que cette problématique sera examinée et tranchée lors de la Conférence de révision devant se tenir à Kampala (Ouganda), du 31 mai au 11 juin 2010.

2.5. Conférence de révision du Statut de Rome, Kampala (Ouganda), 31 mai — 11 juin 2010

52. Le 11 juin 2010, dernier jour de la Conférence de révision, après des négociations difficiles et tendues, les représentants des États adoptent la résolution RC/Res.6 intitulée « *Le crime d'agression* ».

reidende Commissie van het Internationaal Strafgerechtshof inzake de misdaad van agressie en beslist « *met het indienen bij de Vergadering van die voorstellen tijdens een herzieningsconferentie, zodat een aanvaardbare bepaling inzake de misdaad van agressie kan worden uitgewerkt en opgenomen in het Statuut (vrije vertaling)* ».

49. Op 13 februari 2009 keurt de Werkgroep een definitief voorstel inzake de misdaad van agressie goed (ICC-ASP/7/SWGCA/2, bijlage I), waarover zal worden gedebatteerd tijdens de eerste Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome, en vervult op die wijze de opdracht die de Vergadering van Staten die partij zijn hem toevertrouwde tijdens haar eerste zitting in september 2002.

2.4. Debat tijdens de achtste zitting van de Vergadering van Staten die partij zijn en overheveling van het voorstel tot amendement naar Kampala

50. De Vergadering keurt tijdens haar achtste zitting resolutie ICC-ASP/8/Res.6 goed waarbij zij beslist om in haar schoot een Bijzondere werkgroep inzake de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome op te richten. Die Werkgroep wordt vanaf de negende zitting van de Vergadering belast met het onderzoek van de amendementen op het Statuut van Rome en op het Reglement voor de proces- en bewijsvoering met als doel de amendementen op te lijsten die moeten worden goedgekeurd tijdens de komende Herzieningsconferentie (vierde operationele paragraaf). Bijlage II bij die resolutie bevat het voorstel tot amendement van Liechtenstein inzake de misdaad van agressie, dat de ontwerpen van bepalingen inzake de definitie van de misdaad van agressie en de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof ter zake omvat, alsook een ontwerp van bestanddelen van misdaden inzake de misdaad van agressie.

51. Hoewel destijds een consensus over de definitie van de misdaad van agressie is ontstaan, is dat niet het geval met betrekking tot de bepalingen inzake de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof om kennis te nemen van die misdaad. De Vergadering van Staten die partij zijn, beslist dan ook dat die problematiek zal worden onderzocht en beslist tijdens de Herzieningsconferentie die plaats zal vinden te Kampala (Oeganda) van 31 mei tot 11 juni 2010.

2.5. Conferentie tot herziening van het Statuut van Rome, Kampala (Oeganda), 31 mei — 11 juni 2010

52. Op 11 juni 2010, de laatste dag van de Herzieningsconferentie, keurden de vertegenwoordigers van de Staten na moeilijke en gespannen onderhandelingen resolutie RC/Res.6 met als titel « *Misdaad van agressie* » goed.

53. Les trois annexes à ce document contiennent :

1. annexe I: les amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression (abrogation du second paragraphe de l'article 5; insertion des articles *8bis*, *15bis* et *15ter* ainsi que d'un paragraphe *3bis* à l'article 25; remplacement de la première phrase de l'article 9, paragraphe 1er; remplacement du chapeau de l'article 20, paragraphe 3);

2. annexe II: les amendements relatifs aux éléments des crimes (insertion des éléments des crimes relatifs à l'article *8bis* intitulé « *Crime d'agression* »);

3. annexe III: les éléments d'interprétation concernant les amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression.

3. Commentaires relatifs aux articles de loi

Article 1er

Base constitutionnelle de l'avant-projet de loi

54. Cet article définit la base constitutionnelle du présent avant-projet de loi, à savoir l'article 77 de la Constitution qui dispose que « *la Chambre des représentants et le Sénat sont compétents sur un pied d'égalité pour les lois portant assentiment aux traités* ».

Article 2

Assentiment aux amendements relatifs au crime d'agression

55. Cet article vise à porter assentiment aux amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome. Il dispose que ces amendements sortiront leur plein et entier effet.

56. Ces amendements sont contenus dans l'annexe I à la résolution RC/Res.6, adoptée par l'Assemblée des États Parties au Statut de Rome. Celle-ci fera l'objet des commentaires ci-dessous quant à son contenu (3.1.) et à l'entrée en vigueur des amendements (3.2.). L'annexe II relative aux Éléments des crimes et l'annexe III contenant les Éléments d'interprétation des amendements relatifs au crime d'agression n'étant pas soumises à assentiment, elles ne seront pas examinées dans le détail.

53. De drie bijlagen bij dat document bevatten :

1. bijlage I: de amendementen bij het Statuut van Rome van het Internationaal Strafgerechtshof betreffende de misdaad van agressie (opheffing van het tweede punt van artikel 5; invoeging van de artikelen *8bis*, *15bis* en *15ter* alsook van een lid *3bis* in artikel 25; vervanging van de eerste zin van artikel 9, paragraaf 1, vervanging van de aanhef van het derde punt van artikel 20);

2. bijlage II: de amendementen inzake de bestanddelen van de misdaden (invoeging van de bestanddelen van de misdaden inzake artikel *8bis* getiteld « *Misdaad van agressie* »);

3. bijlage III: de elementen tot interpretatie van de amendementen bij het Statuut van Rome van het Internationaal Strafgerechtshof betreffende de misdaad van agressie.

3. Toelichting bij de wetsartikelen

Artikel 1

Grondwettelijke grondslag van het voorontwerp van wet

54. Dit artikel betreft de grondwettelijke grondslag van het voorontwerp van wet, te weten artikel 77 van de Grondwet dat bepaalt dat « *[d]e Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat gelijkelijk bevoegd [zijn] voor [...] de wetten houdende instemming met verdragen* ».

Artikel 2

Instemming met de amendementen betreffende de misdaad van agressie

55. Dit artikel beoogt in te stemmen met de amendementen bij het Statuut van Rome van het Internationaal Strafgerechtshof betreffende de misdaad van agressie, goedgekeurd op 11 juni 2010 tijdens de Conferentie tot Herziening van het Statuut van Rome. Het bepaalt dat die amendementen volkomen gevolg zullen hebben.

56. Deze amendementen zijn vervat in bijlage I bij resolutie RC/Res.6, goedgekeurd door de Vergadering van Staten die partij zijn bij het Statuut van Rome. Hierna wordt toelichting gegeven over de inhoud (3.1.) en de inwerkingtreding van de amendementen (3.2.). Aangezien niet moet worden ingestemd met bijlage II inzake de bestanddelen van de misdaden en met bijlage III die de elementen tot interpretatie van de amendementen betreffende de misdaad van agressie bevat, worden zij niet in detail onderzocht.

3.1. Commentaire des amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression

57. Les amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression, au nombre de sept, ont été adoptés conformément à l'article 5, paragraphe 2, du Statut de Rome, qui dispose que « *[la] Cour exercera sa compétence à l'égard du crime d'agression quand une disposition (...) qui définira ce crime et fixera les conditions de l'exercice de la compétence de la Cour à son égard [aura été adoptée]* ». Ce paragraphe précise en outre que cette disposition « *devra être compatible avec les dispositions pertinentes de la Charte des Nations unies.* » Les trois amendements principaux (amendement 2 définissant le crime d'agression et amendements 3 et 4 relatifs à l'exercice, par la Cour, de sa compétence à l'égard de ce crime) seront examinés en premier lieu. Les quatre autres amendements, rendus nécessaires par l'introduction de la définition du crime d'agression dans le Statut de Rome, seront ensuite brièvement décrits.

3.1.1. Article 8bis du Statut de Rome — Crime d'agression

58. L'amendement 2 porté par l'annexe I à la résolution RC/Res.6 introduit un article 8bis dans le Statut de Rome intitulé « Crime d'agression ». La définition du crime d'agression contenue dans l'article 8bis et celle des actes d'agression pouvant mener à ce crime sont examinées ci-dessous, de même que leur incidence sur la législation nationale belge.

3.1.1.1. Définition du crime d'agression

59. Le crime d'agression est défini au paragraphe 1er du nouvel article 8bis comme « *la planification, la préparation, le lancement ou l'exécution par une personne effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État, d'un acte d'agression qui, par sa nature, sa gravité et son ampleur, constitue une violation manifeste de la Charte des Nations unies* ». Cette définition comprend trois éléments : le fait de nature à être qualifié crime d'agression (planification, préparation, lancement ou exécution d'un acte d'agression), la personne apte à commettre ce fait (personne effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État) et les caractéristiques de l'acte d'agression à l'origine du crime, qui doit constituer une violation manifeste de la Charte des Nations unies (gravité, ampleur, nature).

3.1. Toelichting bij de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie

57. De zeven amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie werden goedgekeurd overeenkomstig artikel 5, punt 2, van het Statuut van Rome dat bepaalt dat « *[h]et Hof [...] rechtsmacht [uitoefent] ter zake van de misdaad van agressie zodra [...] een bepaling is aanvaard waarin de misdaad nader is omschreven en de voorwaarden zijn vastgelegd krachtens welke het Hof rechtsmacht uitoefent ter zake van deze misdaad* ». Daarin is bovendien gesteld dat die bepaling « *verenigbaar [moet] zijn met de desbetreffende bepalingen van het Handvest van de Verenigde Naties.* » De drie belangrijkste amendementen (amendement 2 dat de misdaad van agressie omschrijft en de amendementen 3 en 4 inzake de uitoefening, door het Hof, van zijn rechtsmacht ten aanzien van die misdaad) worden eerst onderzocht. Daarna worden de vier andere amendementen die noodzakelijk zijn door de invoering van de definitie van de misdaad van agressie in het Statuut van Rome, kort omschreven.

3.1.1. Artikel 8bis van het Statuut van Rome — Misdaad van agressie

58. Amendement 2 aangebracht door bijlage I bij resolutie RC/Res.6 voegt een artikel 8bis in het Statuut van Rome in, getiteld « Misdaad van agressie ». De omschrijving van de misdaad van agressie vervat in artikel 8bis en de definitie van de daden van agressie die tot die misdaad kunnen leiden, worden hieronder onderzocht, net als hun weerslag op de nationale Belgische wetgeving.

3.1.1.1. Definitie van de misdaad van agressie

59. De misdaad van agressie wordt in het eerste punt van het nieuwe artikel 8bis omschreven als « *het plannen, voorbereiden, in gang zetten of uitvoeren, door een persoon die in de positie verkeert daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat, van een daad van agressie die door zijn aard, ernst en schaal een onmiskenbare schending vormt van het Handvest van de Verenigde Naties* ». Deze definitie omvat drie elementen : het feit is van die aard dat het wordt gekwalificeerd als misdaad van agressie (plannen, voorbereiden, in gang zetten of uitvoeren van een daad van agressie), de persoon is bekwaam om dat feit te plegen (persoon die daadwerkelijk in staat is om de politieke of militaire actie van een Staat te controleren of te leiden) en de kenmerken van de daad van agressie die ten grondslag ligt aan de misdaad ligt, moeten een onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties (ernst, schaal, aard) vormen.

— Fait de nature à être qualifié de «crime d'agression»: planification, préparation, lancement, exécution

60. Les négociations relatives à la définition du crime d'agression ont rapidement conduit à l'énumération des quatre comportements pouvant mener à la perpétration d'un crime d'agression, à savoir la planification, la préparation, le lancement ou l'exécution d'un acte d'agression. Ces quatre comportements sont similaires, voire, pour certains, identiques à ceux contenus dans le Statut du Tribunal de Nuremberg. Ce dernier définit les comportements pouvant mener à un crime contre la paix comme «*la direction, la préparation, le déclenchement ou la poursuite d'une guerre d'agression*» (article 6, alinéa 2, a)). Le Statut du Tribunal de Tokyo lui aussi énonce au titre de crimes contre la paix «*le fait d'avoir projeté, préparé, déclenché ou mené une guerre d'agression*» (article 5, alinéa 2, a)). Enfin, le Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité, mentionne quant à lui «*la planification, la préparation, le déclenchement ou la conduite d'une agression*» (article 16). Un large consensus sur ces éléments ayant été obtenu avant la Conférence de révision, ils n'ont plus fait l'objet de nouveaux débats lors de celle-ci.

— Personne effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État

61. La détermination de l'auteur du crime d'agression a, de même, été relativement rapidement circonscrite. Le texte final retient qu'il doit s'agir d'une «*personne effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État*» (nouvel article 8bis). La formulation adoptée, «*personnes effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire*», peut sembler restrictive à première vue. Elle permet cependant d'englober, outre les auteurs étatiques de crimes d'agression, tels que des membres d'un gouvernement ou de l'état major, d'autres acteurs non étatiques. Le caractère «*effectif*» du contrôle, introduit à l'initiative de la Belgique et de la Thaïlande, exclut par ailleurs la responsabilité de personnes qui, bien qu'elles fassent partie de l'appareil de décision, n'ont en réalité pas de contrôle sur les actions politiques ou militaires d'un État.

— Acte d'agression constituant une violation manifeste de la Charte des Nations unies (nature, gravité, ampleur)

62. Le nouvel article 8bis prévoit que seuls les actes d'agression qui, par leur nature, leur ampleur et leur gravité constituent une violation manifeste de la

— Feit van die aard dat het wordt gekwalificeerd als «misdad van agressie»: plannen, voorbereiden, in gang zetten, uitvoeren

60. De onderhandelingen inzake de definitie van de misdaad van agressie hebben snel geleid tot de opsomming van de vier gedragingen die kunnen leiden tot het plegen van een misdaad van agressie, te weten het plannen, het voorbereiden, het in gang zetten of het uitvoeren van een daad van agressie. Die vier gedragingen zijn vergelijkbaar met, en voor sommigen zelfs identiek aan die vermeld in het statuut van het Neurenberg-tribunaal. Dat statuut omschrijft de gedragingen die kunnen leiden tot een misdaad tegen de vrede als «*het plannen, voorbereiden, beginnen, of voeren van een agressieoorlog (vrije vertaling)*» (artikel 6, tweede lid, a)). Het statuut van het Tokio-tribunaal vermeldt voor de misdaden tegen de vrede ook «*het plannen, voorbereiden, ontketenen of voeren van een agressieoorlog (vrije vertaling)*» (artikel 5, tweede lid, a)). Tot slot vermeldt het ontwerp van «Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid» op zijn beurt «*het plannen, voorbereiden, ontketenen of voeren van een agressie (vrije vertaling)*» (artikel 16). Aangezien over die elementen een brede consensus werd bereikt voor de Herzieningsconferentie, werd daarover niet meer gedebatteerd tijdens die conferentie.

— Persoon die in de positie verkeert daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat

61. Over de bepaling van de dader van de misdaad van agressie werd ook vrij snel een akkoord bereikt. De uiteindelijke tekst vermeldt dat het moet gaan om een «*persoon die in de positie verkeert daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat*» (nieuw artikel 8bis). De goedgekeurde formulering «*persoon die in de positie verkeert daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden*» kan op het eerste zicht beperkend lijken. Nochtans kunnen naast de statelijke daders van de misdaden, zoals leden van een regering of van de generale staf, ook andere niet-statelijke actoren worden bedoeld. Het «*daadwerkelijke*» karakter van de controle, ingevoerd op initiatief van België en Thailand, sluit trouwens de aansprakelijkheid uit van personen die, hoewel zij deel uitmaken van het beslissingsapparaat, in werkelijkheid geen controle hebben over de politieke of militaire acties van een Staat.

— Daad van agressie die een onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties vormt (aard, ernst, schaal)

62. Het nieuwe artikel 8bis bepaalt dat enkel daden van agressie die door hun aard, hun schaal en hun ernst een onmiskenbare schending van het Handvest

Charte des Nations unies, peuvent mener à un crime d'agression. Les débats ont été nombreux quant à l'inclusion de ce seuil de gravité et d'ampleur, lié par ailleurs au caractère manifeste de la violation de la Charte des Nations unies. D'aucuns soutenaient que tout acte d'agression est, par nature, une violation manifeste de la Charte des Nations unies, sans qu'il soit besoin, dès lors, de préciser ce caractère manifeste par l'ajout d'un adjectif (RC/11, annexe III, paragraphe 15). Concernant les critères d'intensité de l'agression, il fut également soutenu que l'ajout des termes « par sa nature, sa gravité et son ampleur » était inutile, l'agression étant considérée comme le crime suprême et la compétence de la Cour pénale internationale étant limitée aux « *crimes les plus graves ayant une portée internationale* » en application de l'article 1er du Statut de Rome.

63. En définitive, ces caractéristiques de gravité et d'ampleur de l'acte d'agression ainsi que le caractère manifeste de la violation de la Charte des Nations unies ont été maintenus. Ceci a permis de satisfaire les États soucieux de ne pas permettre à la Cour d'exercer sa compétence à l'égard des actes d'agression considérés comme minimes ou de faible importance. Cette circonscription de la définition des actes d'agression aux faits les plus graves était déjà contenue dans l'article 2 de l'annexe à la résolution 3314 (XXIX). Cet article prévoyait déjà que si l'emploi de la force armée en violation de la Charte des Nations unies par un État agissant le premier constitue, *prima facie*, la preuve suffisante d'un acte d'agression, le Conseil de sécurité peut constater qu'un acte d'agression n'a pas été commis en l'espèce, « *compte tenu des autres circonstances pertinentes, y compris le fait que les actes en cause ou leurs conséquences ne sont pas d'une gravité suffisante* ».

3.1.1.2. Définition de l'acte d'agression

64. Le nouvel article 8bis, paragraphe 1er, énonce qu'« *on entend par « crime d'agression » la planification, la préparation, le lancement ou l'exécution (...) d'un acte d'agression qui, par sa nature, sa gravité et son ampleur, constitue une violation manifeste de la Charte des Nations unies* ». Dès lors que les termes « acte d'agression » sont compris dans la définition même du crime d'agression, il importait, pour les États, de préciser dans le Statut ce qu'il faut entendre par « acte d'agression ».

65. Des discussions intenses ont eu lieu sur la question de savoir si la définition de l'acte d'agression devait être générique ou au contraire spécifique, à

van de Verenigde Naties vormen, kunnen leiden tot een misdaad van agressie. Er werd lang gedebatteerd over de invoering van de drempel van ernst en schaal die bovendien verband houdt met de onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties. Sommigen stelden dat elke daad van agressie van nature een onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties is, zodat het dan ook nutteloos is om dat onmiskenbare karakter nader te verklaren door de toevoeging van een adjectief (RC/11, bijlage III, paragraaf vijftien). Wat de criteria van de intensiteit van de agressie betreft, werd eveneens gesteld dat de toevoeging van de termen « door zijn aard, ernst en schaal » zinloos zou zijn, aangezien agressie wordt beschouwd als de zwaarste misdaad en de rechtsmacht van het Internationaal Strafgerechtshof beperkt is tot de « *ernstigste misdaden met internationale draagwijdte* » overeenkomstig artikel 1 van het Statuut van Rome.

63. In de uiteindelijke versie werden de kenmerken van de ernst en de schaal van de daad van agressie alsook de onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties behouden. Hierdoor kon tegemoet worden gekomen aan de Staten die niet wilden dat het Hof zijn rechtsmacht zou uitoefenen met betrekking tot daden van agressie die als gering of onbelangrijk worden beschouwd. Deze afbakening van de definitie van daden van agressie tot de ernstigste feiten werd reeds opgenomen in artikel 2 van de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX). Dat artikel bepaalde reeds dat, hoewel het gebruik van gewapend geweld in strijd met het Handvest van de Verenigde Naties door een Staat die als eerste handelt, *prima facie* voldoende bewijs vormt voor een daad van agressie, de Veiligheidsraad kan vaststellen dat er geen daad van agressie werd gepleegd in een bepaald geval « *rekening houdend met de andere relevante omstandigheden, daaronder begrepen het feit dat de betrokken daden of de gevolgen ervan niet voldoende ernstig zijn (vrije vertaling)* ».

3.1.1.2. Definitie van de daad van agressie

64. Het nieuwe artikel 8bis, punt 1, vermeldt dat « *wordt verstaan onder de « misdaad van agressie » : het plannen, voorbereiden, in gang zetten of uitvoeren [...] van een daad van agressie die door zijn aard, ernst en schaal een onmiskenbare schending vormt van het Handvest van de Verenigde Naties* ». Aangezien de termen « daad van agressie » vervat zitten in de definitie zelf van de misdaad van agressie was het voor de Staten van belang om in het Statuut nader te bepalen wat moet worden verstaan onder « daad van agressie ».

65. Levendige discussies hebben plaatsgevonden om te bepalen of de definitie van de daad van agressie algemeen, dan wel specifiek moest zijn, zoals in de

l'image de la définition donnée dans l'annexe à la résolution 3314 (XXIX) (ICC-ASP/5/SWGCA/INF.1, paragraphe 7). Pour tenter d'obtenir un consensus, diverses délégations ont proposé de formuler une définition spécifique tout en précisant, dans le chapeau de celle-ci, sa non-exhaustivité.

66. La définition de l'acte d'agression est contenue au nouvel article 8bis, paragraphe 2, du Statut de Rome: « (...) on entend par « acte d'agression » l'emploi par un État de la force armée contre la souveraineté, l'intégrité territoriale ou l'indépendance politique d'un autre État, ou de toute autre manière incompatible avec la Charte des Nations unies. » Cette définition reprend globalement les termes contenus dans l'article 1er de l'annexe à la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale des Nations unies, sans incidence sur le fond.

— Référence à la résolution 3314 (XXIX): liste des actes d'agression

67. Les États ont ensuite souhaité énumérer certains actes considérés comme des actes d'agression au regard de l'annexe à la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale des Nations unies. Le nouvel article 8bis, paragraphe 2, du Statut de Rome dispose ainsi: « Qu'il y ait ou non déclaration de guerre, les actes suivants sont des actes d'agression au regard de la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale des Nations unies en date du 14 décembre 1974 :

a) l'invasion ou l'attaque par les forces armées d'un État du territoire d'un autre État ou l'occupation militaire, même temporaire, résultant d'une telle invasion ou d'une telle attaque, ou l'annexion par la force de la totalité ou d'une partie du territoire d'un autre État;

b) le bombardement par les forces armées d'un État du territoire d'un autre État, ou l'utilisation d'une arme quelconque par un État contre le territoire d'un autre État;

c) le blocus des ports ou des côtes d'un État par les forces armées d'un autre État;

d) l'attaque par les forces armées d'un État des forces terrestres, maritimes ou aériennes, ou des flottes aériennes et maritimes d'un autre État;

e) l'emploi des forces armées d'un État qui se trouvent dans le territoire d'un autre État avec l'agrément de celui-ci en contravention avec les conditions fixées dans l'accord pertinent, ou la prolongation de la présence de ces forces sur ce territoire après l'échéance de l'accord pertinent;

omschrijving die wordt gegeven in resolutie 3314 (XXIX) (ICC-ASP/5/SWGCA/INF.1, zevende paragraaf). Met het oog op een consensus hebben verschillende delegaties voorgesteld om een specifieke omschrijving te formuleren, waarin evenwel is gesteld dat zij niet exhaustief is.

66. De omschrijving van de daad van agressie is vervat in het nieuwe artikel 8bis, punt 2, van het Statuut van Rome: « [...] wordt verstaan onder « daad van agressie »: het gebruik van wapengeweld door een Staat tegen de soevereiniteit, territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid van een andere Staat, of op enige andere wijze die onverenigbaar is met het Handvest van de Verenigde Naties. » Die omschrijving neemt over 't geheel genomen de bewoordingen over van artikel 1 van de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX) van de algemene Vergadering van de Verenigde Naties, zonder weerslag op wat de grond ervan betreft.

— Verwijzing naar resolutie 3314 (XXIX): lijst van daden van agressie

67. De Staten wilden vervolgens bepaalde daden opsommen die worden beschouwd als daden van agressie conform de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het nieuwe artikel 8bis, punt 2, van het Statuut van Rome bepaalt dan ook: « Elk van de volgende handelingen wordt, ongeacht of er een oorlogsverklaring is, in overeenstemming met resolutie 3314 (XXIX) van de algemene Vergadering van de Verenigde Naties van 14 december 1974, als een daad van agressie aangemerkt :

a) de invasie of aanval door de strijdkrachten van een Staat respectievelijk op het grondgebied van een andere Staat, of een militaire bezetting, ook als deze van tijdelijke aard is, die het gevolg is van deze invasie of aanval, of enige annexatie door middel van geweld van het grondgebied van een andere Staat of deel daarvan;

b) het bombarderen door de strijdkrachten van een Staat van het grondgebied van een andere Staat of het gebruik van enig wapen door een Staat tegen het grondgebied van een andere Staat;

c) de blokkade van de havens of kusten van een Staat door de strijdkrachten van een andere Staat;

d) een aanval door de strijdkrachten van een Staat op de land-, zee- of luchtmacht of de zee- en luchtvloot van een andere Staat;

e) de inzet van strijdkrachten van een Staat die met instemming van de ontvangende Staat op het grondgebied van een andere Staat aanwezig zijn, in strijd met de voorwaarden vervat in de daarop betrekking hebbende overeenkomst of een verlenging van hun aanwezigheid op dit grondgebied na het verstrijken van de overeenkomst;

f) le fait pour un État de permettre que son territoire, qu'il a mis à la disposition d'un autre État, serve à la commission par cet autre État d'un acte d'agression contre un État tiers;

g) l'envoi par un État ou au nom d'un État de bandes, groupes, troupes irrégulières ou mercenaires armés qui exécutent contre un autre État des actes assimilables à ceux de forces armées d'une gravité égale à celle des actes énumérés ci-dessus, ou qui apportent un concours substantiel à de tels actes.»

Bien que ne reprenant pas *expressis verbis* les termes contenus dans l'article 3 de la résolution 3314 (XXIX), l'énumération contenue à l'article 8*bis*, paragraphe 2, du Statut de Rome de ce que sont les actes d'agression n'apporte que des modifications cosmétiques à la liste dressée dans ladite résolution, et précise que les actes énumérés sont des actes d'agression « *au sens de la résolution 3314 (XXIX)* ».

— Caractère exhaustif ou non de la liste des actes d'agression : appréciation à donner par la Cour

68. L'article 8*bis* nouveau du Statut de Rome ne contient aucune indication du caractère exhaustif ou non de la liste des actes pouvant être considérés comme des actes d'agression au sens de la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale. En revanche, la résolution 3314 (XXIX) dispose explicitement, en son article 4, que la liste contenue à l'article 3 de ladite résolution « *n'est pas limitative* » et que « *le Conseil de sécurité peut qualifier d'autres actes d'actes d'agression conformément aux dispositions de la Charte* ». Les États ont ainsi souhaité laisser à la Cour la compétence d'établir, lorsqu'elle aura à se prononcer à ce sujet, si cette liste doit ou non être considérée comme exhaustive pour l'application de l'article 8*bis* nouveau du Statut de Rome.

3.1.1.3. Incidence sur la législation nationale

69. L'adoption des amendements relatifs au crime d'agression n'oblige pas à introduire, dans les législations nationales des États qui y souscrivent, des dispositions visant à réprimer le crime d'agression. Cela a été réaffirmé dans les éléments d'interprétation concernant les amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression, qui précisent que ces amendements ne doivent pas être interprétés comme créant un droit ou une obligation d'exercer la compétence nationale à l'égard d'un acte d'agression commis par un autre État (RC/Res.6, annexe III, paragraphe 5). La faculté du législateur belge d'in-

f) het optreden van een Staat waarbij wordt toegestaan dat zijn grondgebied, dat hij aan een andere Staat ter beschikking heeft gesteld, door die andere Staat wordt gebruikt om een daad van agressie te plegen tegen een derde Staat;

g) het sturen door of namens een Staat van gewapende bendes, groepen, ongeordende troepen of huurlingen, die met wapengeweld gepaard gaande handelingen plegen tegen een andere Staat die zo ernstig zijn dat zij gelijkstaan met de hierboven genoemde handelingen, of die daar in aanzienlijke mate bij betrokken zijn.»

Hoewel de bewoordingen van artikel 3 van resolutie 3314 (XXIX) niet *expressis verbis* worden overgenomen, brengt de opsomming in artikel 8*bis*, punt 2, van het Statuut van Rome inzake de daden van agressie enkel cosmetische wijzigingen aan in de lijst die werd opgesteld in die resolutie, en wordt nader bepaald dat de opgesomde daden daden van agressie zijn « *in overeenstemming met resolutie 3314 (XXIX)* ».

— Al dan niet exhaustieve karakter van de lijst met daden van agressie : beoordeling te geven door het Hof

68. Het nieuwe artikel 8*bis* van het Statuut van Rome bevat geen enkele aanwijzing over het al dan niet exhaustieve karakter van de lijst van daden die kunnen worden beschouwd als daden van agressie in overeenstemming met resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering. In artikel 4 van resolutie 3314 (XXIX) is daarentegen uitdrukkelijk bepaald dat de lijst in artikel 3 van voornoemde resolutie niet-limitatief is en dat « *de Veiligheidsraad andere daden als daden van agressie kan kwalificeren overeenkomstig de bepalingen van het Handvest (vrije vertaling)* ». De Staten wilden het Hof dan ook de bevoegdheid bieden om, wanneer het zich daarover moet uitspreken, vast te stellen of die lijst al dan niet als exhaustief moet worden beschouwd voor de toepassing van het nieuwe artikel 8*bis* van het Statuut van Rome.

3.1.1.3. Weerslag op de nationale wetgeving

69. Het goedkeuren van de amendementen betreffende de misdaad van agressie houdt geen verplichting in om bepalingen ter bestraffing van de misdaad van agressie in te voegen in de nationale wetgevingen van de Staten die ermee instemmen. Dat werd opnieuw bevestigd in de elementen tot interpretatie van de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie, waarin is gesteld dat die amendementen niet moeten worden geïnterpreteerd als de invoering van een recht of een verplichting om de nationale bevoegdheid uit te oefenen ten aanzien van een daad van agressie gepleegd door een andere Staat

roduire le crime d'agression dans le code pénal se fonderait donc sur les sources préexistantes du droit international. À ce titre, l'article 8 du Projet de Code des crimes contre la paix et la sécurité de l'humanité peut être cité. Il dispose que bien que la compétence de juger des crimes d'agression revienne à une « cour criminelle internationale » (*sic*), il n'est pas interdit à un État à l'origine d'un acte d'agression de juger ses ressortissants qui se seraient rendus coupables d'un crime d'agression.

3.1.2. Article 15bis du Statut de Rome : renvoi par un État ou par le Procureur, de sa propre initiative

70. L'article 15bis nouveau du Statut de Rome est relatif à deux modes de saisine de la Cour : le renvoi d'une situation par un État Partie au Procureur en application des articles 13, a), et 14 du Statut de Rome ou l'ouverture d'une enquête par le Procureur de sa propre initiative en application des articles 13, c), et 15 du Statut de Rome. Ce nouvel article 15bis contient donc des dispositions complémentaires à celles reprises dans les articles 14 et 15 dudit Statut et précise en son paragraphe 10 qu'il est « sans préjudice des dispositions relatives à l'exercice de la compétence à l'égard des autres crimes visés à l'article 5 ».

71. Cet article a donné lieu à de nombreux débats. Les délégations voulaient en effet mettre en place certaines limites à la compétence de la Cour, portant principalement sur la compétence *ratione temporis* de la Cour, la compétence de celle-ci à l'égard d'un ressortissant d'un État non Partie ou d'un acte d'agression commis par un État non Partie et la relation devant exister entre la décision du Procureur d'enquêter et celle du Conseil de sécurité de constater l'éventuelle existence d'un acte d'agression ayant donné lieu au crime d'agression. Ces points seront examinés successivement ci-dessous.

3.1.2.1. Compétence *ratione temporis*

72. La compétence *ratione temporis* de la Cour pour connaître des crimes d'agression sur renvoi d'un État Partie ou par décision du Procureur *proprio motu* a été âprement discutée. Certaines délégations souhaitaient retarder l'entrée en vigueur de cette compétence, arguant que la jeunesse de l'institution ne lui permettrait pas de connaître des crimes d'agression. Dans

(RC/Res.6, bijlage III, paragraaf 5). De mogelijkheid van de Belgische wetgever om de misdaad van agressie in te voegen in het Strafwetboek zou dus gebaseerd zijn op de reeds bestaande bronnen van internationaal recht. In dat opzicht kan artikel 8 van het ontwerp van « Code van misdrijven tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid » worden geciteerd. Daarin is het volgende gesteld : hoewel de bevoegdheid om recht te spreken over de misdaden van agressie aan een internationaal strafgerechtshof toebehoort, is het niet verboden dat een Staat aan de oorsprong van een daad van agressie, zijn onderdanen berecht die zich schuldig hebben gemaakt aan een misdaad van agressie.

3.1.2. Artikel 15bis van het Statuut van Rome : aangifte door een Staat of door de Aanklager, uit eigen beweging.

70. Het nieuwe artikel 15bis van het Statuut van Rome houdt verband met de twee wijzen van aanhangigmaking bij het Hof: de verwijzing van een situatie door een Staat die Partij is aan de Aanklager conform de artikelen 13, a) en 14 van het Statuut van Rome of de opening van een onderzoek door de Aanklager op eigen initiatief conform de artikelen 13, c) en 15 van het Statuut van Rome. Het nieuwe artikel 15bis bevat bijgevolg bepalingen die de bepalingen in de artikelen 14 en 15 van dat Statuut aanvullen en stelt in zijn tiende punt dat het « *de bepalingen met betrekking tot het uitoefenen van rechtsmacht ter zake van andere in artikel 5, genoemde misdaden onverlet [laat]* ».

71. Dit artikel heeft tot talrijke debatten geleid. De delegaties wilden immers aan de rechtsmacht van het Hof bepaalde beperkingen opleggen, die voornamelijk verband houden met de bevoegdheid *ratione temporis* van het Hof, de bevoegdheid ervan ten opzichte van een onderdaan van een Staat die geen partij is of van een daad van agressie gepleegd door een Staat die geen partij is, en het verband dat moet bestaan tussen de beslissing van de Aanklager om een onderzoek in te stellen en de beslissing van de Veiligheidsraad om het eventuele bestaan vast te stellen van een daad van agressie die de misdaad van agressie tot gevolg had. Die punten zullen hieronder achtereenvolgens worden onderzocht.

3.1.2.1. Bevoegdheid *ratione temporis*

72. Over de bevoegdheid *ratione temporis* van het Hof om kennis te nemen van de misdaden van agressie na aangifte van een Staat die Partij is of een beslissing *proprio motu* van de Aanklager werd intens gedebatteerd. Bepaalde delegaties wilden de inwerkingtreding van die rechtsmacht vertragen en voerden aan dat de instelling door haar prille bestaan geen kennis zou

l'objectif de parvenir à une adoption des amendements par consensus, il a donc été prévu que la Cour ne pourrait exercer sa compétence au regard du crime d'agression qu'après la réalisation des conditions détaillées ci-après.

73. Première condition : la Cour ne pourra exercer sa compétence qu'à l'égard des crimes d'agression commis un an après la ratification ou l'acceptation des amendements par trente États Parties. À ce jour, sept États Parties (Allemagne, Botswana, Estonie, Liechtenstein, Luxembourg, Samoa et Trinité-et-Tobago) ont déjà ratifié ces amendements. La ratification belge contribuera à atteindre ce seuil de trente États plus rapidement.

74. Seconde condition : le troisième paragraphe du nouvel article 15bis du Statut de Rome subordonne l'exercice de la compétence de la Cour pour le crime d'agression à une décision adoptée en ce sens par l'Assemblée des États Parties après le 1er janvier 2017, à la même majorité que celle requise pour l'adoption d'un amendement audit Statut, soit par consensus ou à la majorité des deux tiers des États Parties (Statut de Rome, article 121, paragraphe 3).

75. Dès lors, la toute première date à laquelle la Cour pourrait exercer sa compétence à l'égard du crime d'agression serait le 2 janvier 2017, pour autant que trente États aient ratifié les amendements relatifs au crime d'agression avant le 1er janvier 2016 et qu'une décision de l'Assemblée des États Parties autorisant la Cour à exercer cette compétence intervienne dès le 2 janvier 2017.

3.1.2.2. *Compétence ratione personae*

76. L'article 12 du Statut dispose qu'« [u]n État qui devient Partie au Statut accepte par là même la compétence de la Cour à l'égard des crimes visés à l'article 5 [du Statut] », dont le crime d'agression fait partie. Le nouvel article 15bis, paragraphe 4, du Statut de Rome prévoit la possibilité de décliner la compétence de la Cour : « [l]a Cour peut (...) exercer sa compétence à l'égard d'un crime d'agression résultant d'un acte d'agression commis par un État Partie à moins que cet État Partie n'ait préalablement déclaré qu'il n'acceptait pas une telle compétence en déposant une déclaration auprès du greffier. » Dès lors, la Cour ne sera pas compétente pour connaître des crimes d'agression résultant d'actes d'agression commis par cet État Partie après cette déclaration. L'article 15bis, paragraphe 4, précise également que cette déclaration

kunnen nemen van de misdaden van agressie. Ten einde de amendementen bij consensus te kunnen goedkeuren, werd dan ook bepaald dat het Hof zijn rechtsmacht ten aanzien van de misdaad van agressie slechts zou kunnen uitoefenen na de verwezenlijking van de voorwaarden die hierna aan bod komen.

73. Eerste voorwaarde: het Hof kan zijn rechtsmacht enkel uitoefenen ten aanzien van de misdaden van agressie die worden gepleegd een jaar na de bekrachtiging of de goedkeuring van de amendementen door dertig Staten die Partij zijn. Tot dusver hebben zeven Staten die partij zijn (Botswana, Duitsland, Estland, Liechtenstein, Luxemburg, Samoa en Trinidad en Tobago) die amendementen reeds bekrachtigd. De Belgische bekrachtiging zal ertoe bijdragen dat die drempel van dertig Staten sneller word bereikt.

74. Tweede voorwaarde: het derde punt van het nieuwe artikel 15bis van het Statuut van Rome onderwerpt de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof voor de misdaad van agressie aan een beslissing die de Vergadering van Staten die Partij zijn in die zin zal goedkeuren na 1 januari 2017, met dezelfde meerderheid als vereist voor het goedkeuren van een amendement bij dat Statuut, ofwel bij consensus of met een twee derde meerderheid van Staten die Partij zijn (Statuut van Rome, artikel 121, punt 3).

75. De eerste datum waarop het Hof zijn rechtsmacht ten aanzien van de misdaad van agressie zou kunnen uitoefenen, is dan ook 2 januari 2017, voor zover dertig Staten de amendementen betreffende de misdaad van agressie voor 1 januari 2016 zouden hebben bekrachtigd en de Vergadering van Staten die partij zijn een beslissing neemt die het Hof toestaat om die bevoegdheid uit te oefenen met ingang van 2 januari 2017.

3.1.2.2. *Bevoegdheid ratione personae*

76. Artikel 12 van het Statuut bepaalt dat « [e]en Staat die Partij wordt bij dit Statuut [...] daardoor de rechtsmacht van het Hof met betrekking tot de misdaden bedoeld in artikel 5 [van het Statuut] [aanvaardt] », waar de misdaad van agressie een deel van uitmaakt. Het nieuwe artikel 15bis, vierde punt, van het Statuut van Rome voorziet in de mogelijkheid om de rechtsmacht van het Hof af te wijzen: « [h]et Hof is [...] bevoegd rechtsmacht ter zake van een misdaad van agressie uit te oefenen die voortvloeit uit een daad van agressie gepleegd door een Staat die Partij is, tenzij deze Staat die Partij is vooraf heeft verklaard dat hij een dergelijke rechtsmacht niet aanvaardt door het neerleggen van een verklaring bij de Griffier. » Het Hof zal na die verklaring dan ook niet bevoegd zijn om kennis te nemen van misdaden

peut être retirée à tout moment, mais que ce retrait devra, en tout état de cause, être envisagé par l'État Partie trois ans après la formulation de cette déclaration.

77. Le nouvel article 15bis, paragraphe 5, du Statut de Rome prévoit un autre tempérament à l'exercice par la Cour de sa compétence à l'égard du crime d'agression. Il stipule que «*la Cour n'exerce pas sa compétence à l'égard du crime d'agression quand celui-ci est commis par des ressortissants [d'un État non Partie] ou sur son territoire*».

78. Dès lors, la Cour ne pourra exercer sa compétence à l'égard d'un crime d'agression que moyennant le respect de trois conditions cumulatives :

1. le crime d'agression a été perpétré sur le territoire d'un État Partie au Statut de Rome; et

2. l'auteur de ce crime d'agression est le ressortissant d'un État Partie au Statut de Rome; et

3. l'acte d'agression dont résulte le crime d'agression a été commis par un État Partie au Statut de Rome qui n'a pas effectué la déclaration prévue à l'article 15bis, paragraphe 4, du Statut de Rome, ou l'acte d'agression concerné est antérieur à cette déclaration.

3.1.2.3 Rôle du Conseil de sécurité

79. Enfin, les délégations se sont longuement interrogées sur les rapports devant exister entre, d'une part, l'ouverture par le Procureur d'une enquête *proprio motu* relative à un crime d'agression et, d'autre part, la nécessité que le Conseil de sécurité ait qualifié comme tel l'acte d'agression dont a résulté le crime d'agression examiné.

80. La solution retenue par le nouvel article 15bis, paragraphes 6 à 9, traite des interactions entre Procureur et Conseil de sécurité, sans subordonner pour autant l'exercice de la compétence du premier à la décision du second.

81. Le nouvel article 15bis, paragraphe 6, du Statut de Rome prévoit en effet que «*[l]orsque le Procureur conclut qu'il y a une base raisonnable pour mener une enquête pour crime d'agression, il s'assure d'abord que le Conseil de sécurité a constaté qu'un acte d'agression avait été commis par l'État en cause*». Pour ce faire, «*[i]l avise le Secrétaire général de l'Organisation des Nations unies de la situation portée devant la Cour et lui communique toute information et tout document utiles*». En application du nouvel

van agressie die voortvloeien uit daden van agressie van die Staat die Partij is. Artikel 15bis, punt 4, bepaalt eveneens dat die verklaring te allen tijde kan worden ingetrokken, maar dat de Staat die Partij is die intrekking in ieder geval moet overwegen drie jaar na het indienen van die verklaring.

77. Het nieuwe artikel 15bis, punt 5, van het Statuut van Rome voorziet in een andere matiging inzake de uitoefening van de rechtsmacht door het Hof ten aanzien van de misdaad van agressie. Het bepaalt dat «*het Hof zijn rechtsmacht niet [uitoefent] ter zake van de misdaad van agressie wanneer die misdaad door onderdanen van [een Staat die geen Partij is bij dit Statuut] of op zijn grondgebied wordt gepleegd*».

78. Het Hof kan zijn rechtsmacht ten aanzien van een misdaad van agressie dan ook enkel uitoefenen als drie cumulatieve voorwaarden zijn nageleefd :

1. de misdaad van agressie werd gepleegd op het grondgebied van een Staat die partij is bij het Statuut van Rome; en

2. de dader van die misdaad van agressie is een onderdaan van een Staat die partij is bij het Statuut van Rome; en

3. de daad van agressie waaruit de misdaad van agressie voortvloeit, werd gepleegd door een Staat die partij is bij het Statuut van Rome die geen verklaring heeft afgelegd als bedoeld in artikel 15bis, punt 4, van het Statuut van Rome, of de daad van agressie vond plaats voor die verklaring.

3.1.2.3 Rol van de Veiligheidsraad

79. Tot slot hebben de delegaties lang nagedacht over de samenhang die moet bestaan tussen, enerzijds, de instelling *proprio motu* door de Aanklager van een onderzoek naar de misdaad van agressie en, anderzijds, de vereiste dat de Veiligheidsraad de daad van agressie waaruit de onderzochte misdaad van agressie is voortgevloeid als dusdanig kwalificeert.

80. De oplossing opgenomen in het nieuwe artikel 15bis, zesde tot negende punt, behandelt de wisselwerking tussen de Aanklager en de Veiligheidsraad, zonder evenwel de uitoefening van de bevoegdheid door de eerste te onderwerpen aan de beslissing van de tweede.

81. Het nieuwe artikel 15bis, punt 6, van het Statuut van Rome bepaalt immers dat «*[i]ndien de Aanklager concludeert dat er een redelijke basis is om tot een onderzoek naar een misdaad van agressie over te gaan, vergewist hij of zij zich er eerst van of de Veiligheidsraad heeft vastgesteld dat de betreffende Staat een daad van agressie heeft gepleegd*». Om dat te doen «*stelt [hij] de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties in kennis van de situatie voor het Hof, met inbegrip van relevante informatie en docu-*

article 15bis, paragraphe 7, si le Conseil de sécurité a constaté un acte d'agression, le Procureur peut mener l'enquête sur le crime concerné.

82. Le paragraphe 8 de l'article 15bis du Statut de Rome dispose quant à lui que si le Conseil de sécurité n'a pas, dans les six mois suivant la demande d'avis prévue au paragraphe 6 du même article, constaté l'existence d'un acte d'agression, le Procureur ne peut ouvrir une enquête pour crime d'agression que si la section préliminaire de la Cour l'y a autorisé selon la procédure fixée à l'article 15 du Statut de Rome et si le Conseil de sécurité n'a pas demandé au Procureur, en application de l'article 16 de ce Statut, de surseoir à enquêter ou à poursuivre pour une période de douze mois, renouvelable. L'introduction d'un contrôle judiciaire par la section préliminaire de la Cour à l'action *proprio motu* du Procureur a été formulée à l'initiative de la Belgique. Le second tempérament à cette action *proprio motu* du Procureur, laissé au Conseil de sécurité agissant en application du Chapitre VII de la Charte des Nations unies, émane de la délégation serbe qui a repris, pour ce faire, une proposition formulée initialement par la Belgique, à titre de compromis. L'objectif de ces filtres complémentaires est de freiner les éventuelles poursuites lancées à des fins politiques par le Procureur de la Cour.

83. Le paragraphe 9 de l'article 15bis dispose quant à lui que « [l]e constat d'un acte d'agression par un organe extérieur à la Cour est sans préjudice des constatations que fait la Cour elle-même en vertu du (...) Statut ». Dès lors, dans une situation où le Conseil de sécurité aurait constaté l'existence d'un acte d'agression, la Cour pourrait décider qu'à son estime, il n'y a pas d'acte d'agression et, par conséquent, que les faits visés ne constituent pas un crime d'agression. Cette solution préserve l'indépendance du pouvoir judiciaire par rapport au pouvoir politique du Conseil de sécurité, tout en étant conforme à l'article 39 de la Charte des Nations unies, qui confère au Conseil de sécurité la primauté, mais non l'exclusivité, pour constater l'existence d'un acte d'agression. D'autres organes et institutions sont en effet habilités à constater l'existence ou non d'un tel acte, à l'instar de la Cour internationale de Justice qui a conclu, après avoir examiné longuement les faits présentés dans l'affaire des *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci* que le Nicaragua n'avait pas commis d'acte d'agression contre ses voisins (CIJ, « *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci* (Nicaragua c. États-Unis d'Amérique), » fond, arrêt, 27 juin 1986, *CIJ Recueil 1986*, pp. 119-121, §§ 229 et suiv.).

menten.» In overeenstemming met het nieuwe artikel 15bis, punt 7, kan de aanklager een onderzoek voeren naar de betrokken misdaad indien de Veiligheidsraad een daad van agressie heeft vastgesteld.

82. Punt 8 van artikel 15bis van het Statuut van Rome bepaalt dan weer dat, indien de Veiligheidsraad niet binnen zes maanden na de in punt 6 van hetzelfde artikel bedoelde kennisgeving het bestaan van een daad van agressie heeft vastgesteld, de Aanklager enkel kan overgaan tot het onderzoek naar de misdaad van agressie, als de Kamer van vooronderzoek van het Hof daartoe toestemming heeft gegeven in overeenstemming met de in artikel 15 van het Statuut van Rome vastgelegde procedure en de Veiligheidsraad de Aanklager niet heeft verzocht, in overeenstemming met artikel 16 van dat Statuut, om het onderzoek of de vervolging op te schorten gedurende een verlengbare periode van twaalf maanden. De invoering van een gerechtelijke controle door de Kamer van vooronderzoek van het Hof inzake de vervolging *proprio motu* van de Aanklager werd geformuleerd op initiatief van België. De tweede matiging van het optreden *proprio motu* van de Aanklager, die wordt overgelaten aan de Veiligheidsraad die optreedt in overeenstemming met Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, komt van de Servische delegatie die daartoe een oorspronkelijk door België geformuleerd voorstel weer opnam, bij wijze van compromis. Die aanvullende filters beoogden de mogelijke vervolgingen af te remmen die de Aanklager om politieke doeleinden zou kunnen instellen.

83. Punt 9 van artikel 15bis bepaalt dan weer dat « [h]et vaststellen van een daad van agressie door een orgaan buiten het Hof [...] de eigen bevindingen van het Hof uit hoofde van dit Statuut onverlet [laat] ». In een situatie waarin de Veiligheidsraad het bestaan van een daad van agressie vaststelt, kan het Hof bijgevolg beslissen dat het volgens haar niet gaat om een daad van agressie en, bijgevolg, dat de beoogde feiten geen misdaad van agressie vormen. Die oplossing beschermt de onafhankelijkheid van de rechtelijke macht ten aanzien van de politieke macht van de Veiligheidsraad en is conform artikel 39 van het Handvest van de Verenigde Naties, dat de Veiligheidsraad voorrang, maar geen exclusiviteit verleent om het bestaan van een daad van agressie vast te stellen. Andere organen en instellingen zijn immers gemachtigd om al dan niet het bestaan van een dergelijke daad vast stellen, naar het voorbeeld van het Internationaal Gerechtshof dat besloot dat Nicaragua geen daad van agressie had gepleegd tegen zijn buurlanden na gedurende lange tijd de voorgelegde feiten in de zaak van de *Military and paramilitary activities in and against Nicaragua* te hebben onderzocht (ICJ, « *Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* », Merits, Judgement, 27 juni 1986, *ICJ, Reports 1986*, blz. 119-121, §§ 229 en volgende).

84. Dès lors, le Procureur pourra mener une enquête *proprio motu* concernant un crime d'agression :

— si le Conseil de sécurité a qualifié l'acte en cause d'acte d'agression, soit de sa propre initiative, soit après notification à l'initiative du Procureur; ou

— dans l'hypothèse d'un silence du Conseil de sécurité, à l'issue d'un délai de six mois et après que la section préliminaire de la Cour l'y a autorisé en application de l'article 15 du Statut de Rome, à condition que le Conseil de sécurité ne lui ait pas demandé de sursoir à enquêter ou à poursuivre en application de l'article 16 de ce Statut.

3.1.3. Article 15ter du Statut de Rome : renvoi par le Conseil de sécurité

85. Le nouvel article 15ter du Statut de Rome a quant à lui donné lieu à moins de discussions. Celui-ci concerne l'exercice de la compétence de la Cour à l'égard du crime d'agression lorsqu'une situation est, en application de l'article 13, *b*), du Statut de Rome, renvoyée au Procureur par le Conseil de sécurité, agissant en vertu du Chapitre VII de la Charte des Nations unies.

86. Cet article contient les mêmes dispositions relatives à l'exercice de la compétence *ratione temporis* de la Cour que le nouvel article 15bis du Statut, analysées ci-dessus.

87. Il prévoit également en son paragraphe 4, à l'instar de l'article 15bis, paragraphe 9, du Statut de Rome, le fait que « [l]e constat d'un acte d'agression par un organe extérieur à la Cour est sans préjudice des constatations que fait la Cour elle-même en vertu du (...) Statut ».

3.1.4. Autres modifications du Statut de Rome

88. L'introduction de la définition du crime d'agression et des dispositions relatives à l'exercice de la compétence de la Cour au regard de celui-ci a nécessité l'adoption d'autres amendements au Statut de Rome. Ces amendements seront examinés successivement ci-dessous.

3.1.4.1. Article 5, paragraphe 2, du Statut de Rome : abrogation

89. L'article 5, paragraphe 2, du Statut de Rome disposait que : « [l]a Cour exercera sa compétence à l'égard du crime d'agression quand une disposition aura été adoptée conformément aux articles 121 et

84. Bijgevolg kan de Aanklager met betrekking tot een misdaad van agressie een onderzoek *proprio motu* voeren :

— indien de Veiligheidsraad de betrokken daad als daad van agressie heeft omschreven, hetzij op eigen initiatief, dan wel na kennisgeving op initiatief van de Aanklager; of

— ingeval de Veiligheidsraad niet optreedt, na het verstrijken van een termijn van zes maanden en nadat de Kamer van vooronderzoek van het Hof de toestemming ervoor heeft gegeven conform artikel 15 van het Statuut van Rome, op voorwaarde dat de Veiligheidsraad hem niet gevraagd heeft om het onderzoek of de vervolging op te schorten in overeenstemming met artikel 16 van dat Statuut.

3.1.3. Artikel 15ter van het Statuut van Rome : aangifte door de Veiligheidsraad

85. Het nieuwe artikel 15ter van het Statuut van Rome heeft op zijn beurt minder aanleiding tot discussie gegeven. Het betreft de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof ten aanzien van de misdaad van agressie wanneer de Veiligheidsraad een situatie, overeenkomstig artikel 13, *b*), van het Statuut van Rome, naar de aanklager verwijst. De Veiligheidsraad handelt *in casu* krachtens Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties.

86. Dat artikel bevat dezelfde bepalingen inzake de uitoefening van de rechtsmacht *ratione temporis* van het Hof als het nieuwe artikel 15bis van het Statuut, die hierboven werden geanalyseerd.

87. Het bepaalt in punt 4, naar het voorbeeld van artikel 15bis, punt 9, van het Statuut van Rome, dat « [h]et vaststellen van een daad van agressie door een orgaan buiten het Hof [...] de eigen bevindingen van het Hof uit hoofde van dit Statuut onverlet [laat] ».

3.1.4. Andere wijzigingen van het Statuut van Rome

88. De invoering van de definitie van de misdaad van agressie en de bepalingen inzake de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof ten aanzien daarvan vereist de goedkeuring van andere amendementen bij het Statuut van Rome. Die amendementen worden hieronder onderzocht.

3.1.4.1. Artikel 5, tweede punt, van Statuut van Rome : opheffing

89. Artikel 5, tweede punt, van het Statuut van Rome bepaalde dat : « [h]et Hof [...] rechtsmacht [uitoefent] ter zake van de misdaad van agressie zodra overeenkomstig de artikelen 121 en 123 een bepaling

123, qui définira ce crime et fixera les conditions de l'exercice de la compétence de la Cour à son égard. Cette disposition devra être compatible avec les dispositions pertinentes de la Charte des Nations unies.»

90. Devenu inutile à la suite de l'adoption des amendements relatifs à l'introduction du crime d'agression dans le Statut de Rome, ce paragraphe est abrogé.

3.1.4.2. Article 25, paragraphe 3, du Statut de Rome : responsabilité pénale individuelle

91. Le quatrième amendement relatif au crime d'agression prévoit l'ajout d'un paragraphe *3bis* à l'article 25 du Statut de Rome, qui se lit comme suit : «*3bis. S'agissant du crime d'agression, les dispositions du présent article ne s'appliquent qu'aux personnes effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État.*»

92. L'article 25 du Statut de Rome concerne la responsabilité pénale individuelle et dispose que la Cour est compétente à l'égard des personnes physiques en vertu de son Statut, sans que cette compétence n'affecte la responsabilité des États en droit international (article 25, paragraphes 1er et 4, du Statut de Rome). Il précise les conditions selon lesquelles une personne ayant commis un crime relevant du Statut de la Cour et étant, par cela même, individuellement responsable de ce crime, peut être punie pour celui-ci (article 25, paragraphes 2 et 3, du Statut de Rome).

93. L'amendement, ajoutant un paragraphe *3bis* à cet article 25, vise à préciser les conditions dans lesquelles une personne peut être considérée comme individuellement responsable d'un crime d'agression. Selon cette disposition, cette responsabilité ne peut être imputée qu'aux personnes qui étaient «*effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État*». Il s'agit d'une simple réaffirmation du contenu de l'article *8bis*, paragraphe 1er, du Statut de Rome relatif à la définition du crime d'agression, selon lequel seule une personne «*effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État*» peut commettre un tel crime.

is aanvaard waarin de misdaad nader is omschreven en de voorwaarden zijn vastgelegd krachtens welke het Hof rechtsmacht uitoefent ter zake van deze misdaad. Een dergelijke bepaling moet verenigbaar zijn met de desbetreffende bepalingen van het Handvest van de Verenigde Naties.»

90. Aangezien dat punt nutteloos is geworden na het goedkeuren van de amendementen betreffende de invoering van de misdaad van agressie in het Statuut van Rome, wordt het opgeheven.

3.1.4.2. Artikel 25, derde punt, van het Statuut van Rome : individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid

91. Het vierde amendement betreffende de misdaad van agressie voorziet in de invoeging van een punt *3bis* in artikel 25 van het Statuut van Rome, dat als volgt luidt : «*3bis. Met betrekking tot de misdaad van agressie zijn de bepalingen van dit artikel uitsluitend van toepassing op personen die in de positie verkeren daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat.*»

92. Artikel 25 van het Statuut van Rome heeft betrekking op de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid en bepaalt dat het Hof krachtens het Statuut bevoegd is ten aanzien van natuurlijke personen, zonder dat die rechtsmacht de aansprakelijkheid van de Staten krachtens het internationaal recht beïnvloedt (artikel 25, eerste en vierde punt, van het Statuut van Rome). Het bepaalt de voorwaarden waaronder een persoon, die een misdaad heeft gepleegd die onder de rechtsmacht van het Hof valt en bijgevolg individueel aansprakelijk is voor die misdaad, daarvoor kan worden bestraft (artikel 25, tweede en derde punt, van het Statuut van Rome).

93. Het amendement dat een punt *3bis* aan dat artikel 25 toevoegt, strekt ertoe de voorwaarden waaronder een persoon kan worden beschouwd als individueel aansprakelijk voor een misdaad van agressie, nader te bepalen. Volgens die bepaling kan die aansprakelijkheid enkel worden toegeschreven aan personen die «*in de positie verkeren daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat*». Het gaat om een eenvoudige bevestiging van de inhoud van artikel *8bis*, eerste punt, van het Statuut van Rome inzake de omschrijving van de misdaad van agressie, volgens hetwelk enkel een persoon die «*[daadwerkelijk] in de positie verke[ert] [...] controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat*» een dergelijke misdaad kan plegen.

3.1.4.3. Article 9, paragraphe 1er, du Statut de Rome :
Éléments des crimes

94. Le sixième amendement relatif au crime d'agression vise à modifier le paragraphe 1er de l'article 9 du Statut de Rome afin de préciser que les éléments des crimes aident également la Cour à interpréter et appliquer l'article 8bis de son Statut. Cette modification a été rendue nécessaire par l'adoption, concomitamment aux amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression, d'un amendement aux Éléments des crimes relatifs au crime d'agression (résolution RC/Res.6, Annexe II). Pour rappel, conformément audit article 9, ces éléments des crimes ne s'imposent pas aux juges, mais peuvent leur servir de base d'interprétation.

95. Les amendements relatifs aux éléments des crimes concernant le crime d'agression sont divisés en deux parties. La première partie, intitulée « *Introduction* », contient des considérations générales relatives au crime d'agression. Une telle partie introductive a également été adoptée pour les éléments des crimes relatifs à chaque autre crime relevant de la compétence de la Cour (crime de génocide, crime contre l'humanité et crime de guerre). Concernant le crime d'agression, cette partie introductive précise, premièrement, que l'un quelconque des actes visés au nouvel article 8bis, paragraphe 2, est un acte d'agression; deuxièmement, que le terme « manifeste » contenu au paragraphe 1er du même article est une qualification objective; et, troisièmement, qu'il n'est pas nécessaire de prouver que l'auteur a évalué, en droit, ni l'incompatibilité du recours à la force armée avec la Charte des Nations unies, ni le caractère « manifeste » de la violation de ladite Charte.

96. La seconde partie, intitulée « *Éléments* », contient quant à elle les éléments des crimes proprement dits, au nombre de six. Ceux-ci reprennent pour l'essentiel les éléments constitutifs du crime, à savoir l'*actus reus* (élément matériel de l'infraction) et la *mens rea* (élément psychologique de l'infraction ou intention de commettre l'infraction). Les principes relatifs à l'établissement de la *mens rea* de l'auteur présumé du crime d'agression sont à trouver dans l'article 30 du Statut de Rome (intitulé « *Élément psychologique* »), qui dispose en son paragraphe 1er que « [s]auf disposition contraire, nul n'est pénalement responsable et ne peut être puni à raison d'un crime relevant de la compétence de la Cour que si l'élément matériel est commis avec intention et connaissance ». L'« intention » et la « connaissance » sont définies dans les paragraphes 2 et 3 du même article. En l'absence de dispositions particulières visant à aider la Cour à interpréter l'article 8bis du Statut, ce sont donc les principes de base contenus à l'article 30 qui s'appliquent.

3.1.4.3. Artikel 9, eerste punt, van het Statuut van Rome : « *bestanddelen van misdaden* »

94. Het zesde amendement betreffende de misdaad van agressie beoogt artikel 9, eerste punt, van het Statuut van Rome te wijzigen teneinde nader te bepalen dat de bestanddelen van de misdaden het Hof helpen bij de interpretatie en toepassing van artikel 8bis van het Statuut. Die wijziging is vereist door de goedkeuring, samen met de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie, van een amendement bij de bestanddelen van de misdaden betreffende de misdaad van agressie (resolutie RC/Res.6, Bijlage II). Ter herinnering, overeenkomstig dat artikel 9 worden die bestanddelen van misdaden niet opgelegd aan de rechters, maar kunnen de rechters die bestanddelen aanwenden als interpretatiegrondslag.

95. De amendementen betreffende de bestanddelen van misdaden inzake de misdaad van agressie zijn opgedeeld in twee delen. Het eerste deel getiteld « *Inleiding* » bevat de algemene overwegingen inzake misdaden van agressie. Een dergelijk inleidend deel werd ook goedgekeurd voor de bestanddelen van de misdaden inzake elke andere misdaad die valt onder de rechtsmacht van het Hof (genocide, misdaad tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaad). Wat de misdaad van agressie betreft, bepaalt dat inleidend deel ten eerste dat elke daad bedoeld in het nieuwe artikel 8bis, tweede punt, een daad van agressie is; ten tweede, dat de term « onmiskenbaar » in het eerste punt van hetzelfde artikel een objectieve kwalificatie is; en ten derde, dat het niet noodzakelijk is te bewijzen dat de dader, in rechte, noch de strijdigheid van het gebruik van wapengeweld met het Handvest van de Verenigde Naties, noch het « onmiskenbare » karakter van de schending van dat Handvest heeft geëvalueerd.

96. Het tweede deel getiteld « *Elements* » bevat dan weer de eigenlijke zes bestanddelen van de misdaden. Die hernemen voornamelijk de constitutieve bestanddelen van de misdaad, te weten de *actus reus* (materieel bestanddeel van het misdrijf) en de *mens rea* (psychologisch bestanddeel van het misdrijf of het opzet om het misdrijf te plegen). De beginselen inzake de vaststelling van de *mens rea* van de vermoedelijke dader van de misdaad van agressie worden vermeld in artikel 30 van het Statuut van Rome (getiteld « *Psychologisch bestanddeel* »). Het eerste punt bepaalt dat « [t]enzij anders bepaald [...] een persoon enkel strafrechtelijk aansprakelijk en strafbaar [is] voor een misdaad waarover het Hof rechtsmacht bezit, indien de materiële bestanddelen vergezeld gaan van opzet en kennis ». Het « opzet » en de « kennis » worden in het tweede en derde punt van hetzelfde artikel omschreven. Bij gebrek aan bijzondere bepalingen die beogen het Hof te helpen om artikel 8bis van het statuut te interpreteren, zijn dan ook de basisbeginselen in artikel 30 van toepassing.

97. L'élément 4 vient préciser la *mens rea* attachée à l'*actus reus*, décrit à l'élément 3, à savoir le fait que l'auteur devait avoir « *connaissance des circonstances de fait qui avaient établi l'incompatibilité [du] recours à la force armée avec la Charte des Nations unies* ». Ce quatrième élément est un élément objectif en ce qu'il ne contient pas de critère de faute.

98. L'élément 5 concerne le seuil à atteindre par l'acte d'agression. Il précise à cet égard que celui-ci « *par ses caractéristiques, sa gravité et son ampleur, [doit avoir] constitué une violation manifeste de la Charte des Nations unies* ». Pour rappel, aux termes de l'élément 4, il n'est cependant pas nécessaire de prouver que l'auteur a évalué, en droit, le caractère « manifeste » de cette violation. L'étalon de référence à prendre en compte à cette fin est celui du « dirigeant raisonnable » placé dans les mêmes circonstances de fait (ICC-ASP/8/INF.2, paragraphe 25).

99. L'élément 6 concerne la *mens rea* requise pour l'élément 5, à savoir le fait que « *[l]'auteur devait avoir connaissance des circonstances de fait qui avaient établi une telle violation manifeste de la Charte des Nations unies* ».

100. Les délégations ont délibérément choisi de faire succéder à chaque *actus reus* la *mens rea* applicable à celui-ci, en vue d'éviter que la règle supplétive de l'article 30 du Statut de Rome s'applique automatiquement aux éléments matériels concernant le crime d'agression (ICC-ASP/8/INF.2, paragraphe 11).

3.1.4.4. Article 20, paragraphe 3, du Statut de Rome

101. Le septième et dernier amendement au Statut de Rome relatif au crime d'agression concerne la modification du chapeau du paragraphe 3 de l'article 20 du Statut. Cet amendement vise à rendre applicable l'article 20, paragraphe 3, au crime d'agression. L'article 20 consacre le principe *ne bis in idem*, qui prévoit qu'une personne ne peut être jugée une seconde fois pour un crime relevant de la compétence de la Cour pour lequel elle a déjà été condamnée ou acquittée.

102. Le paragraphe 3 de cet article prévoit les conditions dans lesquelles une personne, bien qu'elle ait déjà été jugée par une juridiction nationale pour l'un des crimes prévus aux articles 6 (crime de génocide), 7 (crimes contre l'humanité) ou 8 (crimes de guerre) du Statut de Rome, peut néanmoins être jugée par la Cour. Les situations visées sont celles d'un

97. Het vierde bestanddeel omschrijft de *mens rea* die verband houdt met de *actus reus*, zoals bedoeld in het derde bestanddeel, te weten het feit dat de dader « *kennis moest hebben van de feitelijke omstandigheden die zouden vaststellen dat het gebruik van wapengeweld strijdig was met het Handvest van de Verenigde Naties (vrije vertaling)* ». Dat vierde bestanddeel is een objectief bestanddeel aangezien het geen criterium van fout bevat.

98. Het vijfde bestanddeel heeft betrekking op de drempel die moet worden bereikt door de daad van agressie. Het bepaalt daartoe dat die « *door de kenmerken, de ernst en de omvang ervan een onmiskenbare schending van het Handvest van de Verenigde Naties moet zijn geweest (vrije vertaling)* ». Ter herinnering, luidens het vierde bestanddeel is het evenwel niet vereist te bewijzen dat de dader in rechte het « onmiskenbare » karakter van die schending heeft geëvalueerd. Het referentiepunt dat daartoe in aanmerking moet worden genomen is de « redelijke leider » die in dezelfde feitelijke omstandigheden wordt geplaatst (ICC-ASP/8/INF.2, 25e paragraaf).

99. Het zesde bestanddeel heeft betrekking op de *mens rea* die vereist is voor het vijfde bestanddeel, te weten het feit dat « *[t]he perpetrator was aware of the factual circumstances that established such a manifest violation of the Charter of the United Nations* ».

100. De delegaties hebben bewust gekozen om elke *actus reus* te laten volgen door de *mens rea* die erop van toepassing is, teneinde te voorkomen dat de aanvullende regel van artikel 30 van het Statuut van Rome automatisch van toepassing is op de materiële bestanddelen inzake de misdaad van agressie (ICC-ASP/8/INF.2, paragraaf 11).

3.1.4.4. Artikel 20, derde punt, van het Statuut van Rome

101. Het zevende en laatste amendement bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie heeft betrekking op de wijziging van de aanhef van het derde punt van artikel 20 van het Statuut. Dat amendement beoogt artikel 20, derde punt, toe te passen op de misdaad van agressie. Artikel 20 bevestigt het *ne bis in idem*-beginsel, dat bepaalt dat een persoon geen tweede maal kan worden berecht voor een onder de rechtsmacht van het Hof vallende misdaad waarvoor hij reeds werd veroordeeld of vrijgesproken.

102. Het derde punt van dat artikel voorziet in de voorwaarden waaronder een persoon die reeds werd berecht door een nationaal rechtscollege voor één van de misdaden bedoeld in de artikelen 6 (genocide), 7 (misdaden tegen de menselijkheid) of 8 (oorlogsmisdaden) van Statuut van Rome, toch nog kan worden berecht door het Hof. De beoogde situaties

simulacre de procès, celui-ci ayant pour but de soustraire la personne concernée à sa responsabilité pénale pour ces crimes, ou d'un procès s'étant déroulé de manière incompatible avec l'intention de traduire l'intéressé en justice.

3.2. *Entrée en vigueur des différents amendements au Statut de Rome*

103. Conformément à la résolution RC/Res.6, les amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression forment un tout dont il est impossible de fractionner la ratification. L'entrée en vigueur de l'ensemble de ces amendements est régie par l'article 121, paragraphe 5, du Statut de Rome. Dès lors, ces amendements entreront en vigueur à l'égard des États Parties qui les ont acceptés un an après le dépôt de leurs instruments de ratification ou d'acceptation. Le Liechtenstein a été le premier État à ratifier les amendements relatifs au crime d'agression, le 8 mai 2012. Aussi, ces amendements entreront en vigueur à l'égard de cet État à partir du 8 mai 2013, indépendamment des règles relatives à l'exercice par la Cour de sa compétence.

4. **Mise en conformité du droit belge**

104. Comme précisé précédemment, une adaptation du droit belge n'est pas un préalable nécessaire pour porter assentiment aux amendements au Statut de Rome relatifs au crime d'agression.

5. **Conclusion**

105. La présente loi d'assentiment a pour objet de permettre la ratification des amendements relatifs au crime d'agression, adoptés lors de la Conférence de révision du Statut de Rome à Kampala en juin 2010 et de contribuer à l'enclenchement de l'exercice, par la Cour pénale internationale, de sa compétence à l'égard du crime d'agression.

106. Ces amendements portent sur la définition du crime d'agression ainsi que sur l'exercice, par la Cour pénale internationale, de sa compétence à l'égard de ceux-ci.

107. La ratification de ces amendements ne nécessite pas une adaptation du droit belge.

*Le vice-premier ministre
et ministre des Affaires étrangères,*

Didier REYNDERS.

zijn een schijnproces, aangezien dat beoogt de betrokken persoon aan zijn strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de misdaden te onttrekken, of een proces dat verloopt op een wijze die strijdig is met de opzet om de betrokkene voor het gerecht te brengen.

3.2. *Inwerkingtreding van de verschillende amendementen bij het Statuut van Rome*

103. Overeenkomstig resolutie RC/Res.6 vormen de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie een geheel en is het bijgevolg onmogelijk de bekrachtiging op te splitsen. De inwerkingtreding van al die amendementen wordt geregeld door artikel 121, vijfde punt, van het Statuut van Rome. Die amendementen treden ten aanzien van de Staten die Partij zijn en die ermee hebben ingestemd bijgevolg in werking een jaar na de neerlegging van hun instrumenten ter bekrachtiging of goedkeuring. Liechtenstein was op 8 mei 2012 de eerste Staat om de amendementen betreffende de misdaad van agressie te bekrachtigen. Die amendementen treden ten aanzien van die Staat dan ook vanaf 8 mei 2013 in werking, onafhankelijk van de regels inzake de uitoefening van de rechtsmacht van het Hof.

4. **Overeenstemming met het Belgisch recht**

104. Zoals hierboven bepaald, moet het Belgische recht niet worden aangepast om in te stemmen met de amendementen bij het Statuut van Rome betreffende de misdaad van agressie.

5. **Besluit**

105. Het doel van deze instemmingswet is de bekrachtiging mogelijk te maken van de amendementen betreffende de misdaad van agressie, die werden goedgekeurd tijdens de Conferentie tot herziening van het Statuut van Rome te Kampala in juni 2010, en ertoe bij te dragen dat het Internationaal Strafgerechtshof zijn rechtsmacht ten aanzien van de misdaad van agressie kan uitoefenen.

106. Die amendementen betreffen de definitie van de misdaad van agressie en de uitoefening van de rechtsmacht van het Internationaal Strafgerechtshof ten aanzien van de misdaad van agressie.

107. De bekrachtiging van de amendementen vereist geen aanpassing van het Belgische recht.

*De vice-eersteminister
en minister van Buitenlandse Zaken,*

Didier REYNDERS.

*Le vice-premier ministre
et ministre de la Défense,*

Pieter DE CREM.

La ministre de la Justice,

Annemie TURTELBOOM.

*De vice-eersteminister
en minister van Landsverdediging,*

Pieter DE CREM.

De minister van Justitie,

Annemie TURTELBOOM.

PROJET DE LOI

PHILIPPE,

Roi des Belges,

À tous, présents et à venir,
SALUT.

Sur la proposition du vice-premier ministre et ministre des Affaires étrangères, du vice-premier ministre et ministre de la Défense et de la ministre de la Justice,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Le vice-premier ministre et ministre des Affaires étrangères, le vice-premier ministre et ministre de la Défense et la ministre de la Justice sont chargés de présenter, en Notre nom, aux Chambres législatives et de déposer au Sénat le projet de loi dont la teneur suit :

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

Art. 2

Les Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés à Kampala le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome, sortiront leur plein et entier effet.

Donné à Bruxelles, le 21 septembre 2013.

PHILIPPE

Par le Roi :

*Le vice-premier ministre
et ministre des Affaires étrangères,*

Didier REYNDERS.

*Le vice-premier ministre
et ministre de la Défense,*

Pieter DE CREM.

La ministre de la Justice,

Annemie TURTELBOOM.

WETSONTWERP

FILIP,

Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen,
ONZE GROET.

Op de voordracht van de vice-eersteminister en minister van Buitenlandse Zaken, van de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging en van de minister van Justitie,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ :

De vice-eersteminister en minister van Buitenlandse Zaken, de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging en de minister van Justitie zijn ermee belast het ontwerp van wet, waarvan de tekst hierna volgt, in Onze naam aan de Wetgevende Kamers voor te leggen en bij de Senaat in te dienen :

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

Art. 2

De Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome, zullen volkomen gevolg hebben.

Gegeven te Brussel, 21 september 2013.

FILIP

Van Koningswege :

*De vice-eersteminister
en minister van Buitenlandse Zaken,*

Didier REYNDERS.

*De vice-eersteminister
en minister van Landsverdediging,*

Pieter DE CREM.

De minister van Justitie,

Annemie TURTELBOOM.

AMENDEMENTS

au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression.

1. *Supprimer le paragraphe 2 de l'article 5.*
2. *Ajouter après l'article 8 le texte qui suit :*

Article 8bis Crime d'agression

1. Aux fins du présent Statut, on entend par « crime d'agression » la planification, la préparation, le lancement ou l'exécution par une personne effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État, d'un acte d'agression qui, par sa nature, sa gravité et son ampleur, constitue une violation manifeste de la Charte des Nations unies.

2. Aux fins du paragraphe 1er, on entend par « acte d'agression » l'emploi par un État de la force armée contre la souveraineté, l'intégrité territoriale ou l'indépendance politique d'un autre État, ou de toute autre manière incompatible avec la Charte des Nations unies. Qu'il y ait ou non déclaration de guerre, les actes suivants sont des actes d'agression au regard de la résolution 3314 (XXIX) de l'Assemblée générale des Nations unies en date du 14 décembre 1974 :

a) l'invasion ou l'attaque par les forces armées d'un État du territoire d'un autre État ou l'occupation militaire, même temporaire, résultant d'une telle invasion ou d'une telle attaque, ou l'annexion par la force de la totalité ou d'une partie du territoire d'un autre État;

b) le bombardement par les forces armées d'un État du territoire d'un autre État, ou l'utilisation d'une arme quelconque par un État contre le territoire d'un autre État;

c) le blocus des ports ou des côtes d'un État par les forces armées d'un autre État;

d) l'attaque par les forces armées d'un État des forces terrestres, maritimes ou aériennes, ou des flottes aériennes et maritimes d'un autre État;

e) l'emploi des forces armées d'un État qui se trouvent dans le territoire d'un autre État avec l'agrément de celui-ci en contravention avec les conditions fixées dans l'accord pertinent, ou la prolongation de la présence de ces forces sur ce territoire après l'échéance de l'accord pertinent;

f) le fait pour un État de permettre que son territoire, qu'il a mis à la disposition d'un autre État, serve à la commission par cet autre État d'un acte d'agression contre un État tiers;

g) l'envoi par un État ou au nom d'un État de bandes, groupes, troupes irrégulières ou mercenaires armés qui exécutent contre un autre État des actes assimilables à ceux de forces armées d'une gravité égale à celle des actes énumérés ci-dessus, ou qui apportent un concours substantiel à de tels actes.

3. *Insérer le texte suivant après l'article 15 :*

Article 15 bis Exercice de la compétence à l'égard du crime d'agression (Renvoi par un État, de sa propre initiative)

VERTALING
WIJZIGINGEN**van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie.**

1. *Artikel 5, tweede lid, van het Statuut wordt geschrapt.*
2. *De volgende tekst wordt ingevoegd na artikel 8 van het Statuut :*

Artikel 8bis De misdaad van agressie

1. Voor de toepassing van dit Statuut wordt verstaan onder misdaad van agressie : het plannen, voorbereiden, in gang zetten of uitvoeren, door een persoon die in de positie verkeert daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat, van een daad van agressie die door zijn aard, ernst en schaal een onmiskenbare schending vormt van het Handvest van de Verenigde Naties.

2. Voor de toepassing van het eerste lid wordt verstaan onder « daad van agressie » : het gebruik van wapengeweld door een Staat tegen de soevereiniteit, territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid van een andere Staat, of op enige andere wijze die onverenigbaar is met het Handvest van de Verenigde Naties. Elk van de volgende handelingen wordt, ongeacht of er een oorlogsverklaring is, in overeenstemming met resolutie 3314 (XXIX) van de algemene Vergadering van de Verenigde Naties van 14 december 1974, als een daad van agressie aangemerkt :

a) de invasie of aanval door de strijdkrachten van een Staat van respectievelijk op het grondgebied van een andere Staat, of een militaire bezetting, ook als deze van tijdelijke aard is, die het gevolg is van deze invasie of aanval, of enige annexatie door middel van geweld van het grondgebied van een andere Staat of deel daarvan;

b) het bombarderen door de strijdkrachten van een Staat van het grondgebied van een andere Staat of het gebruik van enig wapen door een Staat tegen het grondgebied van een andere Staat;

c) de blokkade van de havens of kusten van een Staat door de strijdkrachten van een andere Staat;

d) een aanval door de strijdkrachten van een Staat op de land-, zee- of luchtmacht van een andere Staat of de zee- en luchtmacht van een andere Staat;

e) de inzet van strijdkrachten van een Staat die met instemming van de ontvangende Staat op het grondgebied van een andere Staat aanwezig zijn, in strijd met de voorwaarden vervat in de daarop betrekking hebbende overeenkomst of een verlenging van hun aanwezigheid op dit grondgebied na het verstrijken van de overeenkomst;

f) het optreden van een Staat waarbij wordt toegestaan dat zijn grondgebied, dat hij aan een andere Staat ter beschikking heeft gesteld, door die andere Staat wordt gebruikt om een daad van agressie te plegen tegen een derde Staat;

g) het sturen door of namens een Staat van gewapende bendes, groepen, ongeordende troepen of huurlingen, die met wapengeweld gepaard gaande handelingen plegen tegen een andere Staat die zo ernstig zijn dat zij gelijkstaan met de hierboven genoemde handelingen, of die daar in aanzienlijke mate bij betrokken zijn.

3. *De volgende tekst wordt ingevoegd na artikel 15 van het Statuut :*

Artikel 15bis Uitoefening van rechtsmacht ter zake van de misdaad van agressie (Aangifte door een Staat, eigener beweging)

1. La Cour peut exercer sa compétence à l'égard du crime d'agression conformément aux paragraphes *a)* et *c)* de l'article 13, sous réserve des dispositions qui suivent.

2. La Cour peut exercer sa compétence uniquement à l'égard de crimes d'agression commis un an après la ratification ou l'acceptation des amendements par trente États Parties.

3. La Cour exerce sa compétence à l'égard du crime d'agression conformément à cet article, sous réserve d'une décision qui sera prise après le 1er janvier 2017 par la même majorité d'États Parties que celle requise pour l'adoption d'un amendement au Statut.

4. La Cour peut, conformément à l'article 12, exercer sa compétence à l'égard d'un crime d'agression résultant d'un acte d'agression commis par un État Partie à moins que cet État Partie n'ait préalablement déclaré qu'il n'acceptait pas une telle compétence en déposant une déclaration auprès du Greffier. Le retrait d'une telle déclaration peut être effectué à tout moment et sera envisagé par l'État Partie dans un délai de trois ans.

5. En ce qui concerne un État qui n'est pas Partie au présent Statut, la Cour n'exerce pas sa compétence à l'égard du crime d'agression quand celui-ci est commis par des ressortissants de cet État ou sur son territoire.

6. Lorsque le Procureur conclut qu'il y a une base raisonnable pour mener une enquête pour crime d'agression, il s'assure d'abord que le Conseil de sécurité a constaté qu'un acte d'agression avait été commis par l'État en cause. Il avise le Secrétaire général de l'Organisation des Nations unies de la situation portée devant la Cour et lui communique toute information et tout document utiles.

7. Lorsque le Conseil de sécurité a constaté un acte d'agression, le Procureur peut mener l'enquête sur ce crime.

8. Lorsqu'un tel constat n'est pas fait dans les six mois suivant la date de l'avis, le Procureur peut mener une enquête pour crime d'agression, à condition que la section préliminaire ait autorisé l'ouverture d'une enquête pour crime d'agression selon la procédure fixée à l'article 15, et que le Conseil de sécurité n'en ait pas décidé autrement, conformément à l'article 16.

9. Le constat d'un acte d'agression par un organe extérieur à la Cour est sans préjudice des constatations que fait la Cour elle-même en vertu du présent Statut.

10. Le présent article est sans préjudice des dispositions relatives à l'exercice de la compétence à l'égard des autres crimes visés à l'article 5.

4. Insérer le texte suivant après l'article 15bis du Statut :

Article 15 *ter* Exercice de la compétence à l'égard du crime d'agression (Renvoi par le Conseil de sécurité)

1. La Cour peut exercer sa compétence à l'égard du crime d'agression conformément au paragraphe *b)* de l'article 13, sous réserve des dispositions qui suivent.

2. La Cour peut exercer sa compétence uniquement à l'égard de crimes d'agression commis un an après la ratification ou l'acceptation des amendements par trente États Parties.

1. Het Hof is bevoegd rechtsmacht uit te oefenen ter zake van de misdaad van agressie in overeenstemming met artikel 13, onder *a)* en *c)*, met inachtneming van de bepalingen van dit artikel.

2. Het Hof is uitsluitend bevoegd rechtsmacht uit te oefenen ter zake van misdaden van agressie die zijn gepleegd een jaar na de bekrachtiging of aanvaarding van de amendementen door dertig Staten die Partij zijn.

3. Het Hof oefent rechtsmacht ter zake van de misdaad van agressie uit in overeenstemming met dit artikel, met inachtneming van een besluit dat na 1 januari 2017 wordt genomen door dezelfde meerderheid van Staten die Partij zijn als nodig is voor het aannemen van een amendement bij het Statuut.

4. Het Hof is in overeenstemming met artikel 12 bevoegd rechtsmacht ter zake van een misdaad van agressie uit te oefenen dat voort vloeit uit een daad van agressie gepleegd door een Staat die Partij is, tenzij deze Staat die Partij is vooraf heeft verklaard dat hij een dergelijke rechtsmacht niet aanvaardt door het neerleggen van een verklaring bij de Griffier. Deze verklaring kan te allen tijde worden ingetrokken en wordt door de Staat die Partij is binnen drie jaar overwogen.

5. Ten aanzien van een Staat die geen Partij is bij dit Statuut, oefent het Hof zijn rechtsmacht niet uit ter zake van de misdaad van agressie wanneer deze misdaad door onderdanen van die Staat of op zijn grondgebied wordt gepleegd.

6. Indien de Aanklager concludeert dat er een redelijke basis is om tot een onderzoek naar een misdaad van agressie over te gaan, vergewist hij of zij zich er eerst van of de Veiligheidsraad heeft vastgesteld dat de betreffende Staat een daad van agressie heeft gepleegd. De Aanklager stelt de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties in kennis van de situatie voor het Hof, met inbegrip van relevante informatie en documenten.

7. Indien de Veiligheidsraad een daad van agressie heeft vastgesteld, kan de Aanklager overgaan tot het onderzoek met betrekking tot een misdaad van agressie.

8. Indien een dergelijke vaststelling niet binnen zes maanden na de datum van kennisgeving is geschied, kan de Aanklager overgaan tot het onderzoek naar een misdaad van agressie op voorwaarde dat de Afdeling Vooronderzoek toestemming heeft gegeven voor het aanvangen van het onderzoek naar een misdaad van agressie in overeenstemming met de in artikel 15 vervatte procedure en de Veiligheidsraad niet anderszins heeft besloten in overeenstemming met artikel 16.

9. Het vaststellen van een daad van agressie door een orgaan buiten het Hof laat de eigen bevindingen van het Hof uit hoofde van dit Statuut onverlet.

10. Dit artikel laat de bepalingen met betrekking tot het uitoefenen van rechtsmacht ter zake van andere in artikel 5 genoemde misdrijven onverlet.

4. De volgende tekst wordt ingevoegd na artikel 15bis van het Statuut :

Artikel 15 *ter* Uitoefening van rechtsmacht ter zake van de misdaad van agressie (Aangifte door de Veiligheidsraad)

1. Het Hof is bevoegd rechtsmacht uit te oefenen ter zake van de misdaad van agressie in overeenstemming met artikel 13, onder *b)*, met inachtneming van de bepalingen van dit artikel.

2. Het Hof is uitsluitend bevoegd rechtsmacht uit te oefenen ter zake van misdaden van agressie die zijn gepleegd een jaar na de bekrachtiging of aanvaarding van de amendementen door dertig Staten die Partij zijn.

3. La Cour exerce sa compétence à l'égard du crime d'agression conformément à cet article, sous réserve d'une décision qui sera prise après le 1er janvier 2017 par la même majorité d'États Parties que celle requise pour l'adoption d'un amendement au Statut.

4. Le constat d'un acte d'agression par un organe extérieur à la Cour est sans préjudice des constatations que fait la Cour elle-même en vertu du présent Statut.

5. Le présent article est sans préjudice des dispositions relatives à l'exercice de la compétence à l'égard des autres crimes visés à l'article 5.

5. Ajouter le texte qui suit après le paragraphe 3 de l'article 25 :

3bis. S'agissant du crime d'agression, les dispositions du présent article ne s'appliquent qu'aux personnes effectivement en mesure de contrôler ou de diriger l'action politique ou militaire d'un État.

6. Remplacer la première phrase du paragraphe 1er de l'article 9 par la phrase suivante :

1. Les éléments des crimes aident la Cour à interpréter et appliquer les articles 6, 7, 8 et 8bis.

7. Remplacer le chapeau du paragraphe 3 de l'article 20 par le texte suivant, le reste du paragraphe restant inchangé :

3. Quiconque a été jugé par une autre juridiction pour un comportement tombant aussi sous le coup des articles 6, 7, 8 ou 8bis ne peut être jugé par la Cour pour les mêmes faits que si la procédure devant l'autre juridiction :

3. Het Hof oefent rechtsmacht ter zake van het misdrijf van agressie uit in overeenstemming met dit artikel, met inachtneming van een besluit dat na 1 januari 2017 wordt genomen door dezelfde meerderheid van Staten die Partij zijn als nodig is voor het aannemen van een amendement bij het Statuut.

4. Het vaststellen van een daad van agressie door een orgaan buiten het Hof laat de eigen bevindingen van het Hof uit hoofde van dit Statuut onverlet.

5. Dit artikel laat de bepalingen met betrekking tot het uitoefenen van rechtsmacht ter zake van andere in artikel 5 genoemde misdrijven onverlet.

5. De volgende tekst wordt ingevoegd na artikel 25, derde lid, van het Statuut :

3. bis. Met betrekking tot de misdrijf van agressie zijn de bepalingen van dit artikel uitsluitend van toepassing op personen die in de positie verkeren daadwerkelijk controle uit te oefenen over of leiding te geven aan het politieke of militaire optreden van een Staat.

6. De eerste zin van artikel 9, eerste lid, van het Statuut wordt vervangen door de volgende zin :

1. Elementen van misdrijven helpen het Hof bij de interpretatie en toepassing van de artikelen 6, 7, 8 en 8bis.

7. De aanhef van artikel 20, derde lid, van het Statuut wordt vervangen door de volgende tekst; de rest van het lid blijft onveranderd :

3. Niemand die voor een ander gerecht heeft terechtgestaan ter zake van gedragingen die ook ingevolge de artikelen 6, 7, 8 of 8bis verboden zijn, staat voor het Hof terecht voor dezelfde gedragingen tenzij de procedure bij het andere gerecht :

**AVANT-PROJET DE LOI
SOUMIS À L'AVIS
DU CONSEIL D'ÉTAT**

Avant-projet de loi portant assentiment aux Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés à Kampala le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome.

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

Art. 2

Les Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés à Kampala le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome, sortiront leur plein et entier effet.

*
* *

**VOORONTWERP VAN WET
VOOR ADVIES VOORGELEGD
AAN DE RAAD VAN STATE**

Voorontwerp van wet houdende instemming met de Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome.

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

Art. 2

De Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome, zullen volkomen gevolg hebben.

*
* *

AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT
N° 53.731/1/V
DU 1er AOÛT 2013

Le 15 juillet 2013, le Conseil d'État, section de législation, a été invité par le ministre des Affaires Étrangères à communiquer un avis, dans un délai de trente jours, sur un avant-projet de loi « portant assentiment aux Amendements au Statut de Rome de la Cour pénale internationale relatifs au crime d'agression, adoptés à Kampala le 11 juin 2010 lors de la Conférence de révision du Statut de Rome ».

Le projet a été examiné par la première chambre des vacances le 1er août 2013. La chambre était composée de Marnix Van Damme, président de chambre, Bert Thys et Wouter Pas, conseillers d'État, Marc Rigaux, assesseur, et Annemie Goossens, greffier.

Le rapport a été présenté par Raf Aertgeerts, premier auditeur chef de section.

L'avis, dont le texte suit, a été donné le 1er août 2013.

*
* *

En application de l'article 84, § 3, alinéa 1er, des lois sur le Conseil d'État, coordonnées le 12 janvier 1973, la section de législation s'est limitée à l'examen de la compétence de l'auteur de l'acte, du fondement juridique et de l'accomplissement des formalités prescrites.

Cet examen ne donne lieu à aucune observation.

*
* *

Le greffier,

Annemie GOOSSENS.

Le président,

Marnix VAN DAMME.

ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE
Nr. 53.731/1/V
VAN 1 AUGUSTUS 2013

Op 15 juli 2013 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de minister van Buitenlandse Zaken verzocht binnen een termijn van dertig dagen, een advies te verstrekken over een voorontwerp van wet « houdende instemming met de Wijzigingen van het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof betreffende de misdaad van agressie, aangenomen te Kampala op 11 juni 2010 tijdens de Herzieningsconferentie van het Statuut van Rome ».

Het ontwerp is door de eerste vakantiekamer onderzocht op 1 augustus 2013. De kamer was samengesteld uit Marnix Van Damme, kamervoorzitter, Bert Thys en Wouter Pas, staatsraden, Marc Rigaux, assessor, en Annemie Goossens, griffier.

Het verslag is uitgebracht door Raf Aertgeerts, eerste auditeur-afdelingshoofd.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 1 augustus 2013.

*
* *

Met toepassing van artikel 84, § 3, eerste lid, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, heeft de afdeling Wetgeving zich beperkt tot het onderzoek van de bevoegdheid van de steller van de handeling, van de rechtsgrond, alsmede van de vraag of aan de te vervullen vormvereisten is voldaan.

Dat onderzoek geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

*
* *

De griffier,

Annemie GOOSSENS.

De voorzitter,

Marnix VAN DAMME.